

Ioan-Aurel POP, Ioan BOLOVAN, *Istoria Transilvaniei*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013, 380 pag.

Transilvania, „teritoriu de contacte și de conflicte”, așa cum a fost definită într-o altă carte (Jean Nouzille, 1993), a generat în ultimele trei secole, cel puțin, o literatură bogată și variată în care se amestecă abordările profesioniste cu perspective mai mult sau mai puțin marcate de partizanatul național și de angajamente politico-ideologice de tot felul. Există „istorii” românești, maghiare și săsești ale Transilvaniei, după cum de-a lungul timpului fiecare generație a simțit nevoia să avanseze propria perspectivă asupra istoriei frământate a acestei regiuni, pentru a confirma într-un anume fel exclamația din titlul unei cărți nu mai puțin celebre, semnate de David Prodan, *Transilvania și iar Transilvania!* Apariția unei noi lucrări pe temă aparține astfel unei normalități istoriografice și ține de asiduitatea cu care, de-a lungul timpului, istoricii s-au obișnuit să „curteze” problematica.

Ne-am propus să prezentăm în cuprinsul acestor rânduri una dintre cele mai recente lucrări care onorează subiectul, cartea *Istoria Transilvaniei*, elaborată de Ioan Aurel Pop, membru al Academiei Române și rector al Universității „Babeș-Bolyai”, și de Ioan Bolovan, prorector al aceleiași universități. Cartea a apărut în anul 2013 sub un dublu patronaj editorial, asigurat de Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca al Academiei Române și de Editura Eikon. În ceea ce-i privește pe autori, prezența acestei cărți în palmaresul lor științific vine în continuarea unor cercetări dedicate de bune decenii istoriei Transilvaniei. Cultivând cu predilecție istoria politică și ecleziastică a Transilvaniei medievale, precum și istoria culturală a românilor ardeleni în perioada premodernă, academicianul Ioan Aurel Pop se oprește de această dată la formula unei sinteze, avându-l ca partener pe profesorul Ioan Bolovan, care s-a ilustrat de asemenea prin contribuții de referință la istoria „Țării Ardealului”, cu accent pe subiecte precum: istoria revoluției de la 1848 și a mișcării de emancipare națională a românilor, asociaționismul cultural al românilor ardeleni, demografia istorică etc. Lucrarea pe care o semnalăm se încadrează, de asemenea, în proiectul de sinteză pe care Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române l-a promovat în ultimele două decenii și jumătate, o sinteză privind istoria spațiului transilvănean necesară atât dezbaterii istoriografice profesioniste, cât și publicului larg interesat de istoria mai veche sau mai recentă a acestei provincii. Istoriografia românească a simțit nevoia să ofere, în contextul dezbaterii contemporane, o istorie a spațiului transilvănean, un elaborat senin și echilibrat, eliberat de condiționări polemice, care să însemne un pas înainte sub aspectul onestității și al profesionalismului. Acest demers a fost asumat și dus la bun sfârșit de Centrul de Studii Transilvane, sub patronajul căruia a fost publicată, la Cluj-Napoca, între anii 2003-2008, în coordonarea profesorului Ioan-Aurel Pop, a lui Thomas Năgler și Magyari András, o sinteză în trei volume care constituie astăzi o lucrare de referință privitoare la istoria Transilvaniei. În spiritul aceluiași exercițiu de sinteză, mai condensată și cu orientare spre un public mai larg, a fost scrisă și cartea de față.

Publicarea acestei lucrări a reprezentat un fapt necesar, o istorie sintetică de natură să cuprindă în paginile unei singure lucrări toate informațiile de care are nevoie cititorul de astăzi, tot mai grăbit și mai tentat să abandoneze lectura tradițională în favoarea mediului on-line, mult mai ispititor acum la început de secol XXI, prin faptul că pe lângă informații furnizează și o gamă foarte largă de divertisment. De o sinteză corectă și bine elaborată a istoriei Transilvaniei aveau nevoie așadar atât specialiștii, cât și publicul larg și astfel, dacă lucrarea publicată în trei volume în perioada 2003-2008 a vizat în mod prioritar mediul de specialitate, prezenta sinteză, fără a ignora standardele științifice consacrate, face un efort suplimentar de comprimare a informației și se adresează atât cercetătorilor, cât și unui public mai puțin erudit, dar interesat de istoria și civilizația ținutului intracarpatic.

Cartea ne înfățișează pe întinderea a 380 de pagini un conținut organizat în 18 capitole, care încep de la lumea antică traco-dacică și de la perioada romană ajungând până la Primul Război Mondial și la înfăptuirea României Mari. Autorii au dorit să expună nu doar o istorie a prezenței și

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LIV, 2015, p. 423-446

făptuirilor românești în Transilvania, ci au ales o perspectivă mai largă, multiculturală, o istorie a comunităților și identităților Transilvaniei, care au trăit împreună și au interacționat pașnic sau conflictual de-a lungul secolelor. Prin aceasta, cartea este articulată pe o perspectivă modernă, în acord cu evoluțiile istoriografiei contemporane. Caracterul de sinteză al lucrării este unul remarcabil și se regăsește la nivelul conținutului prin informație relevantă din toate domeniile, de la economie și demografie, viață socială și politică, artă și cultură, istoria bisericii și a vieții religioase. Autorii au reușit să îmbine într-un mod inspirat rigoarea academică, specifică scrisului istoric profesionist, cu un limbaj accesibil, care îl poate determina pe cititor să se împrietenească ușor cu această lucrare și să revină mereu la ea. Remarcăm, de asemenea, numărul apreciabil al ilustrațiilor și calitatea grafică a reproducerilor, în culori alb-negru, dar expresive, nu în ultimul rând faptul că aceste imagini ne prezintă oameni și locuri din Transilvania într-o manieră mai puțin convențională – este vorba de personalități, peisaje rurale și urbane, monumente de for public etc. care nu se regăsesc de obicei în lucrările de istorie de această factură, cu care suntem obișnuiți. O bibliografie selectivă, în care remarcăm, pe lângă lucrări clasice, consacrate, și multe titluri noi, din istoriografia recentă de limbă română, maghiară și germană, precum și alte referințe din bibliografia internațională, urmată de un indice de nume și localități, încheie lucrarea.

Pe lângă contribuția științifică pe care o încorporează, pe lângă noutatea cu care îmbogățește istoriografia temei tratate, orice lucrare de istorie este purtătoarea unei mesaje, propune sau reafirmă valori și atitudini. O carte de istorie a unui ținut cu specific multietnic și multicultural așa cum a fost Transilvania, propune sau măcar sugerează printre rânduri o idee despre cum trebuie asumat în prezent trecutul comun și, respectiv, ce atitudini trebuie să stimuleze la nivelul interacțiunii cu celălalt, al relațiilor interetnice din cotidianul contemporan. Considerăm relevant în acest sens pasajul final al capitolului XIX (*Transilvania după 1920*) cu care se încheie lucrarea de față, din care am extras câteva considerații: „Entitatea transilvană este un dat al trecutului, dar, în același timp, ne însoțește peste tot, astăzi, sub ochii noștri. E singurul loc din Europa unde o biserică bizantină stă lângă o bazilică romanică, lângă o biserică gotică și lângă alta barocă, toate vecine cu o sinagogă! De asemenea, singurul loc în care un locaș de cult ortodox este la câțiva pași de unul greco-catolic, de altul romano-catolic, de unul calvin, de altul luteran sau unitarian. Aceasta spune mai mult despre conviețuirea pașnică decât despre conflicte, iar mesajul acestei lucrări este unul generos: trecutul trebuie cunoscut nu pentru încrâncenare și răzbunare, ci pentru destindere și înțelegere” (p. 348).

Ion Cârja

Dumitru SUCIU, *Simbolistica transilvană reflectată în contemporaneitate. Studiu de caz: Clujul*, ediție îngrijită de Maria Ploșteanu, Târgu Mureș, Editura Veritas, 2014, 161 p.

Volumul pe care îl supun atenției cititorilor a fost publicat la Editura Veritas din Târgu-Mureș, sub îngrijirea și din inițiativa doamnei Maria Ploșteanu, care a dorit, pe această cale, să aducă un omagiu cercetătorului științific gradul I de la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, dr. Dumitru Suci. Aflăm acest lucru dintr-o însemnare discretă, strecurată pe verso-ul paginii de titlu. Pe de altă parte, doamna Ploșteanu, cu acordul autorului, a dorit să editeze într-un singur volum un studiu mai amplu aparținând cercetătorului Dumitru Suci, care a apărut episodic în mai multe numere din revista „Tribuna” pe anul 2012 și în volumul intitulat *Mituri și legende din tradiția multimilenară a Clujului*, volum editat în același an, 2012, sub coordonarea lui Ioan Silviu Nistor. Inspirat intitulat *Simbolistica transilvană reflectată în contemporaneitate. Studiu de caz: Clujul*, volumul cuprinde de fapt în paginile sale trei studii care conturează rotund chintesența teoriilor istorice științifice pe care cercetătorul de la Institutul de Istorie din Cluj și le-a asumat și afirmat de-a lungul carierei sale. Primele două studii, *Crâmpoie din simbolistica Clujului (vremuri de demult)* și *Din simbolistica Clujului (vremuri de azi și de demult)*, care ar putea fi unite foarte bine într-unul singur, reprezintă o serioasă analiză a evoluției simbolisticii maghiare și a celei românești de-a lungul

a două secole de istorie, centrul de greutate fiind pus pe simbolistica născută de-a lungul timpului în una dintre citadelele „maghiarismului transilvan”, Clujul.

Cel de-al treilea studiu, intitulat *Anul 1918 în Europa Centrală și Răsăriteană și Unirile Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România. Priviri comparative, perspectivă și retrospectivă istorică* și urmat de un rezumat în limba franceză, care se întinde pe 10 pagini, din cele 160 cât însumează prezentul volum, este de asemenea o republicare. Acest al treilea studiu care încheie volumul este o analiză complexă a situației României și românilor în anii Primului Război Mondial, dar și a istoriei țărilor vecine în acel context complicat. Studiul are meritul de a sublinia semnificația și simbolistica anului 1918 în plan național, dar și internațional. Anul 1918 este văzut ca un an al acumulărilor realizate de mișcările naționale de mai bine de o jumătate de secol, dar și ca o prefigurare a evenimentelor ulterioare din istoria românilor și din cea europeană. Cercetătorul Dumitru Suciuc ne propune să vedem anul 1918, din punct de vedere simbolic, ca pe un an al continuității, dar și al discontinuității. El a marcat extinderea democratizării și armonizării geografiei europene; deschiderea acestui proces și spre Răsăritul Europei, proces care nu s-a încheiat pe 31 decembrie 1918, ci continuă și astăzi. Anul 1918 nu a căzut în desuetudine, reunificarea Germaniei în 1991, refacerea statelor democratice Letonia, Estonia și Lituania reactualizează simbolistica anului 1918. Destrămarea Iugoslaviei și Cehoslovaciei trebuie citită, prin prisma principiului autodeterminării naționale din 1918.

Rezultatul punerii la un loc a celor trei studii constă în faptul că volumul cuprinde într-un mod unitar și concentrat viziunea profundă, particulară, extrem de documentată și susținută cu solide argumente istorice și logice a cercetătorului Dumitru Suciuc, dar și a intelectualului care trăiește în cetate și nu poate rămâne surd la strigătele și problemele acesteia. Știm cu toții că astăzi mai mult decât altădată intelectualul român, dezamăgit și oripilat de felul în care guvernează (mai bine zis nu guvernează) cei ajunși la cârma destinului acestui popor, s-a retras deoparte de problemele cetății, cufundându-se în cercetările proprii și, în cel mai fericit caz, implicându-se în dezbateri publice pe tematici culturale. În cazul de față avem de-a face cu o atitudine responsabilă din partea omului de știință, a istoricului, care dorește să pună în folosul concetățenilor săi, a societății, cunoștințele pe care le deține, să-și ajute semenii să învețe din trecutul lor. Cunoașterea și înțelegerea istoriei reprezintă calea pentru o bună conviețuire, pentru respectarea celuilalt (individ, etnie), pentru respectarea legilor țării și a integrității acesteia.

Ideea redactării primelor două studii, cele care de altfel dau titlul volumului de față și care așa cum am spus pot fi unificate într-unul singur, pornește de la stupefacția produsă în mintea, inima și logica cercetătorului într-ale istoriei de manifestările antiromânești desfășurate de anumite grupări maghiare și secuiești cu prilejul zilei de 15 martie, culminând cu cele din anul 2011. Cele două studii sunt, în fond, o pledoarie pentru înțelegere și buna conviețuire, întronarea definitivă a unor relații armonioase între românii și maghiarii care locuiesc în hotarele statului român, între Ungaria și România ca țări înfrățite, membre ale Uniunii Europene, două camere din marea „vilă” continentală, cum plastic afirmă autorul (p. 34). De fapt, cele două studii îi oferă istoricului Dumitru Suciuc prilejul de a realiza o amplă, profundă și solidă incursiune în istoria Transilvaniei, începând cu evenimentele politice și militare din anii 1848-1849. În opinia istoricului Dumitru Suciuc aceste evenimente echivalează cu primul Război Național pentru teritorii, un război desfășurat între cuceritori (maghiari) și cuceriiți (români, sârbi, croați, slovaci), analiza curgând firesc până în zilele noastre. Pe parcursul celor 95 de pagini alocate *Simbolisticii transilvane*, autorul reiterează temele fundamentale pe care le-a cercetat de-a lungul frumoasei sale cariere științifice, insistând asupra proiectelor de federalizare a Europei Centrale și Răsăritene, în special asupra celor aparținând celui din urmă, francezului Robert sau lui Mazzini, dar și românilor ardeleni Vinčențiu Babeș, Ioan Antonelli, A. C. Popovici, care propuneau „elvetizarea” monarhiei, crearea unei Austrii Mari pe baza principiului etnic sau istoric, cu respectarea drepturilor și libertăților cetățenești, dar și a celor naționale. În fapt, aceste proiecte stau la baza ideii care s-a materializat și funcționează astăzi sub forma Uniunii Europene.

Autorul analizează apoi și prezintă pe înțelesul publicului larg antecedentele dualismului austro-ungar oficial și definitiv instalat în anii 1866-1867. Desigur, despre evenimentele care s-au desfășurat în Transilvania în anii 1848-1849, despre evoluția mișcării naționale românești transilvănene

(1848-1918) s-a scris mult și din varii perspective. Prin intermediul lucrării de față, istoricul Dumitru Suciu aduce în fața cititorilor, viziunea domniei sale asupra unor momente cruciale din istoria românilor din Transilvania, care toate la un loc conturează, într-o manieră originală, perspectiva mișcării de emancipare a românilor din Transilvania vreme de 7 decenii, în epoca „trezirii” și lucrării la cote maxime a conștiinței lor naționale.

Referitor la primele două studii din volum mai trebuie spus și faptul că ele redau în oglindă simbolistica Clujului, simbolistica transilvană în general, fiind vorba, desigur, de perspectiva românească și de cea maghiară. Din perspectivă maghiară, Clujul a fost privit drept centru de putere, citadelă a nobilimii maghiare, sediul Dietei Ardealului; centrul care a contribuit la crearea conceptului de „națiune politică”, națiunea maghiară văzută ca națiune de cultură majoră etc. Toată această simbolistică a fost pusă în slujba impunerii centralismului maghiar de stat. Pentru poporul român „națiunile privilegiate” din Transilvania au confecționat simboluri, precum: „tolerat”, popor de țărani, deținător al unei culturi minore, simboluri cu conotații negative, menite a reflecta o stare de inferioritate în același scop al supunerii și ascultării necondiționate față de națiunea politică maghiară, care, în virtutea faptului că era una majoră, nu trebuia „obstrucționată” în obiectivul ei de a impune o națiune politică unică într-o Ungarie în care, din punct de vedere etnic, maghiarii erau dominați de slavi și români.

În plin secol al naționalismului și al afirmării sentimentului național, românii și-au creat ei înșiși propria simbolistică, refuzând în a doua jumătate a secolului al XIX-lea să mai accepte simbolistica impusă de națiunile politice ale Transilvaniei. Și-au făurit, de asemenea, propriile idealuri, deziderate, printre care egal-îndreptățirea politică și confesională, drepturi civile și naționale, dreptul de a-și folosi propria limbă în administrație și justiție. Astfel că, treptat, cele două tipuri de simbolistică transilvană au intrat în contradicție. Cu valoare de simbol au fost investite și anumite date sau locații, precum 15 martie, 29 mai, Pesta și Cluj pentru maghiari, 15 mai, 1 decembrie, Blaj și Alba Iulia pentru români. Simbolistica transilvană pare să rămână parțial una divergentă chiar și în zilele noastre, un chip al lui Janus, care, pe o parte prezintă simbolurile românești, pe de altă parte simbolurile unguerești.

Să nu vă închipuiți cumva că studiile istoricului Dumitru Suciu îndeamnă la disensiune, dimpotrivă, ele cheamă la trezire, la conștientizare, la respect reciproc într-o Europă unită în armonie și bună înțelegere, dar atrage atenția asupra faptului că într-o societate democratică, într-un stat în care conducătorii sunt drepti, corecți, dar și vigilenți, manifestări de genul celor amintite mai sus, care fără nicio șială atacă principiul inalienabilității și integrității teritoriale a statului, nu pot exista. Principiul fundamental al volumului de față este *Historia magistra vitae est*. „Cu toții trebuie să învățăm din greșelile trecutului, trebuie să ne îndreptăm viața și conștiințele pentru o bună conviețuire” (p. 85-86). Mesajul european în viziunea istoricului Dumitru Suciu îndeamnă la armonie, înțelegere, colaborare, respect reciproc între o majoritate română iubitoare și protectoare față de o minoritate maghiară recunoscătoare și loială statului de drept român. Această atitudine trebuie dublată de relații bune între România și Ungaria, ca membre ale Uniunii Europene, ceea ce ar însemna o adevărată evoluție de proporții în istoria celor două popoare, depășirea vechilor tensiuni ale trecutului, în vederea funcționării unei lumi mai sigure, deschise spre pace și democrație pe continent.

Personal, cred că această lucrare este mai mult decât un volum de studii, este în primul rând o carte de atitudine, expresia credinței și convingerilor intime ale cercetătorului istoriei moderne a Transilvaniei și a României, dar și a omului care trăiește în cetate și dorește ameliorarea, îmbunătățirea stării lucrurilor într-o contemporaneitate imediată, incertă, lipsită de valori, atitudine, spirit civic și patriotism. Trebuie să mărturisesc faptul că m-a surprins într-un mod extrem de plăcut și analiza pertinentă, foarte plastic prezentată de autor a perioadei celui de-Al Doilea Război Mondial, respectiv a regimului comunist. Lecturile temeinice și vaste ale domniei sale, experiența în cercetare și de viață îl îndreptățesc cu siguranță la această succintă analiză a istoriei contemporane, chiar dacă specializarea și preocupările sale majore s-au axat pe epoca modernă a istoriei naționale și universale.

Lucrarea de față este realizată în forma unui eseu istoric doct și logic argumentat, din care răzbat atât ironia fină a intelectualului profund și analitic, cât și discernământul specialistului bine documentat. Recunoaștem de la primele pagini stilul inconfundabil al cercetătorului Dumitru Suciu,

un stil alert, antrenant, impregnat pe alocuri cu savuroase expresii de factură beletristică. Este cu siguranță o lectură incitantă, pentru unii poate contrariantă, o carte pe care o citești dintr-o suflare. Felicitări *Seniorului* nostru întru ale cercetării, domnului Dumitru Suci, pentru curajul de aborda și a încerca să facă lumină asupra unui subiect încă sensibil, nu doar pentru opinia publică, ci chiar și pentru cele două istoriografii: română și maghiară. Dar oare cine era mai în măsură decât domnia sa să o facă? Felicitări, de asemenea, doamnei Maria Ploșteanu pentru salutara inițiativă de a reuni studiile de față într-un volum încheșat, care va constitui o lectură plăcută și interesantă pentru toți cei care vor avea curiozitatea de a-i deschide copertile.

Mirela Popa-Andrei

Emanuel COPILAȘ, *Incursiuni în istoria politică și intelectuală a secolului XX*, Iași, Editura Adenim, 2014, 343 p.

Așa cum reiese chiar din titlu, noul demers istoriografic semnat de Emanuel Copilaș reprezintă o reușită trecere în revistă și analiză a unor evenimente politice și curente ideologice care au apărut în secolul XX, și-au pus amprenta asupra perioadei respective, dar își manifestă influența și în zilele noastre. *Incursiuni în istoria politică și intelectuală a secolului XX* este un volum interesant, reușit și foarte util celor care studiază mai ales lumea comunistă, atât din punct de vedere politic, dar și ideologic, economic, al elitelor sau al procesului decizional în politica internă și externă. Și, cum deja și-a obișnuit cititorii, Emanuel Copilaș s-a prezentat în fața lor cu o lucrare bine documentată și structurată – capitole, subcapitole, care sunt apoi reunite în două părți.

În prima parte, *Avatarurile Rusiei: ideologii și politicieni*, cei interesați se vor bucura de o lectură în care vor găsi informații despre: a) rădăcinile bolșevismului, cu o analiză ideologică asupra inteligenței ruse din secolul al XIX-lea, care de altfel a și constituit pepiniera intelectuală a dictaturii bolșevice; b) sunt prezentate câteva ideologii, cu exemplificări asupra modului în care și-au pus amprenta asupra politicului (social-democrație, populism, nihilism, terorism, marxism, leninism); c) a fost realizată o reevaluare a disensiunii chino-sovietice din perspectivă ideologică, cu analize asupra premiselor conflictului din perspectiva dimensiunii ideologice, geopolitice, economice, a liderilor implicați și chiar din perspectivă rasială. De asemenea, conflictul chino-sovietic este radiografiat de Emanuel Copilaș și din perspectivă politică, în acest ultim caz nu putem să nu remarcăm concluziile autorului, conform căruia Stalin nu a fost niciodată încântat de perspectiva comunizării Chinei sau a oricărui stat, dacă procesul nu se desfășura sub controlul său. Și, subliniem noi, poziția lui Stalin față de Iugoslavia, de exemplu, merită a fi luată în considerare. Tot din cadrul analizei dimensiunii politice a conflictului dintre cele două partide și state, Emanuel Copilaș a mai remarcat că, odată ce China a reușit să atragă de partea sa diferite partide comuniste, să creeze facțiuni pro-chineze în cadrul altora, lumea comunistă a devenit iremediabil polarizată și, în consecință, mai puțin puternică.

Ultimele două capitole ale primei părți readuc în atenție alte subiecte de actualitate, printre care amintim: a) paradoxurile eurasianismului, b) dezintegrarea leninismului și ascensiunea neoerasianismului prosovietic, c) repetabilitatea neoerasianismului în politica externă a lui Putin, d) dimensiuni ale discursului hegemonic în Statele Unite și Rusia etc. Nu în ultimul rând, tot în această parte de început, autorul a realizat și interesante portrete ale unor lideri comuniști sovietici: Stalin, Troțki și Hrușciov.

În partea a II-a, *Între științe politice și relații internaționale. Studii de caz*, Emanuel Copilaș, după o incursiune în istoria conservatorismului, neoconservatorismului și neoliberalismului, a ajuns la concluzia că, de-a lungul secolului XX, caracterul politic al liberalismului clasic a fost înlocuit de unul antreprenorial, ideologicul, politicul și socialul devenind anexe ale economicului. Apoi, autorul a demonstrat că la nivelul teoriei relațiilor internaționale, filosofia lui Habermas nu a rămas ancorată în teoria critică internațională, ci poate fi circumscrișă teoriei socio-constructiviste. În același timp, pe lângă răspunsurile de natură filosofică la adresa problemelor internaționale, Emanuel Copilaș sesizează că filosoful și sociologul german a enunțat și o serie de ipoteze de natură geopolitică. Și, nu în ultimul rând, cititorii lucrării supuse prezentării noastre vor mai întâlni abordate și subiecte legate

de statutul comunităților europene în noua conjunctură politică globală, conjunctură influențată atât de stagnarea politică, dar și prosperitate economică. Interesantă considerăm a fi analiza oferită de Emanuel Copilaș asupra perioadei de după căderea regimului comunist în Europa, fiind prezentate atât reformele instituționale care s-au impus a fi adoptate odată cu noile valuri de extindere, cât și limitele și perspectivele europeanizării. Nu în ultimul rând, autorul se încumetă să vorbească și despre moralism și moralitate în politică.

Având în vedere toate cele spuse mai sus, putem conchide că demersul lui Emanuel Copilaș este unul reușit, valoarea volumului fiind dată nu numai de conținutul informațional, ci și de caracterul interdisciplinar al analizei întreprinse și de sursele bibliografice folosite și puse cu această ocazie în circulație. Este un volum pe care îl recomandăm cu responsabilitate tuturor celor care studiază istoria, științele politice sau relațiile internaționale. Felicităm autorul și editorul, și așteptăm cu interes viitoarele lor producții istoriografice.

Marcela Sălăgean

Gheorghe LAZĂR, *Documente privitoare la negustorii din Țara Românească*, I (1656-1688), II (1689-1714), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013 și 2014, 431 p., 465 p.

Problematica negustoriei unei țări prezintă un mare interes istoriografic, cu atât mai mult în cazul Țării Românești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și de la începutul celui următor. Lipsa unor colecții documentare tematice la îndemâna celor interesați, în condițiile păstrării unui bogat material în fonduri arhivistice și de acte ale bibliotecilor din țară, reclama publicarea acestuia. Din fericire pentru subiectul în discuție, această inițiativă și realizare remarcabilă a venit din partea unui profesionist desăvârșit, cu o îndelungată ucenicie la prestigioasa colecție națională *Documenta Romaniae Historica* (Seria B).

După propriile mărturisiri ale autorului, ideea întocmirii colecției și a punerii în circuitul științific a „dosarului documentar” s-a născut și s-a dezvoltat în paralel cu aplecarea sa, în cadrul obligațiilor doctoranturii, asupra problematicei negustoriei din Țara Românească în secolele XVII-XVIII (Teza a fost publicată sub titlul *Les marchands en Valachie, XVIIe-XVIIIe siècles*, București, 2006, 437 p.). De pe urma acestei munci, istoricul Gheorghe Lazăr ne-a onorat deja cu publicarea volumelor pe care le prezentăm, așteptând de la domnia sa apariția, în continuare, a următorului volum anunțat în distinsa colecție „Documenta” a Universității ieșene, coordonată de prof. univ. dr. Petronel Zahariuc.

Cele două volume deja apărute cuprind împreună un număr de 658 de documente, practic inedite cu câteva excepții, reprezentând o impresionantă sursă de informație pentru specialistul interesat de aspectele patrimoniale ale familiilor negustorești (achiziții și vânzări de bunuri, cu deosebire funciare), de strategiile matrimoniale și unele elemente de genealogie, de organizarea corporativă și de diverse tehnici comerciale, de practicile cămătăriei, zălogurilor și plasamentelor financiare, etc.

Orientarea în materialul publicat și folosirea acestuia este mult ușurată de cei doi indici care însoțesc volumele, unul onomastic și toponimic, respectiv un altul de materii.

Într-un cuvânt, se poate spune că prin regulile riguroase de transcriere a documentelor, de alcătuire și publicare a volumelor, ca și prin instrumentele de găsimă rapidă a informației oferite celui interesat, ne este oferită o lucrare model care evidențiază acribia și calitățile profesionale ale autorului.

Avram Andea

Radu Ștefan VERGATTI, *Brâncovenesți. Sfinții Martiri Brâncoveni. Culegere de studii*, Curtea de Argeș, Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, 2014, 248 p.

Împlinirea a trei secole de la decapitarea lui Constantin Brâncoveanu a prilejuit istoricului Radu Ștefan Vergatti revenirea la preocupări mai vechi asupra epocii Cantacuzinilor și a domnitorului

martir, ajunse într-un fel titluri de referință în istoriografia noastră. Cu pasiunea-i cunoscută și fascinat de subiect l-a urmărit pe stolnicul Constantin Cantacuzino în periplul vieții sale zbuciumate și iscoditoare, pentru ca treptat aria investigațiilor sale să fie extinsă la noi aspecte ale unei epoci de maximă înflorire culturală și remarcabile experiențe diplomatice.

Rezultatele acestor demersuri interpretative se regăsesc întocmai în recenta carte intitulată *Brâncovești. Sfinții Martiri Brâncoveni. Culegere de studii* (Curtea de Argeș, 2014), în care, rând pe rând, sunt abordate inițiativele și traducerea stolnicului legate de cartea religioasă, începuturile Academiei domnești din București, relațiile diplomatice ale lui Brâncoveanu cu țarul Petru I, „graiul picturilor murale” din epoca brâncovenească, formația spirituală a domnitorului și valorile culturale ale domniei sale, relațiile cu familia Cantacuzino și, în final, argumentele mutării la Hurezi a moaștelor domnului sanctificat.

Prin valorificarea critică a surselor editate, prin îmbogățirea acestora cu altele noi, totul întregit de datele recente oferite de istoriografia de specialitate, română și străină, istoricul Vergatti reușește să aducă precizări și soluții de cel mai mare interes pentru chestiunile investigate. Dintre acestea am aminti, cu titlu ilustrativ, fixarea pe baza surselor grecești a începuturilor Academiei domnești pe timpul lui Șerban Cantacuzino sau interpretarea portretelor votive de grup sau colective de la Hurezi și Sinaia, fiind desprinsă, din reprezentarea poziției personajelor față de domn, ruptura în devenire dintre Brâncoveanu și uchii săi Cantacuzini (stolnicul Constantin și spătarul Mihai).

Exemplele ar putea fi sporite și cu alte merite ale cărții, dintre care am reține, ca o notă aparte, limbajul ales și stilul elegant al autorului. Toate acestea recomandă cartea nu numai specialiștilor, ci și unui public mai larg, interesat de cunoașterea realizărilor, în primul rând culturale, ale epocii brâncovenești.

Avram Andea

Izvoarele Răscoalei lui Horea. Seria A, Diplomataria, Remus Câmpeanu, Anton E. Dörner, Ladislau Gyémánt, Vasile Lechințan (ed.), vol. XI, București, Editura Academiei Române, 2012, 372 p.

Pentru spațiul transilvănean, răscoala condusă de Horea a avut o mare importanță, marcând un moment de turnură în evoluția societății și politicului la întretăierea dintre feudalism și modernitate. Faptul că în acea vreme, în acest spațiu al Europei central-răsăritene, societatea și aspectele vieții publice erau marcate de trăsături care țineau de feudalism, care au fost modificate și eliminate prin programele reformiste începute odată cu stăpânirea austriacă în Transilvania, vine să arate dificultățile și complexitatea mecanismelor sociale, politice, confessionale, etnice, care au evoluat atâta vreme între jaloanele impuse de concepții feudale.

Răscoala condusă de Horea, care își găsea sorginea în problemele nerezolvate ale țărănimii supuse, a reprezentat un fenomen amplu al procesului de modernizare a societății transilvănene și a devenit o temă de dezbatere în toată Europa contemporană, făcând cunoscute lumii de atunci stările de lucruri din Transilvania; astăzi răscoala și urmările sale reprezintă un câmp de cercetare foarte interesant, care, prin multitudinea de izvoare create în această perioadă scurtă, permite o introspecție, aidoma unei fotografii complexe, în amănuntele și dedesubturile evoluțiilor epocii.

Volumul de față continuă tradiționala și prestigioasa serie de ediții documentare legate de răscoala lui Horea, fiind al unsprezecelea volum al seriei. Documentele cuprinse în volum provin din fondul comitatului Cluj, cuprins astăzi în fondul „Prefectura Județului Cluj”. Aceste documente dovedesc amploarea mișcării în acest comitat, care avea o poziție excentrică față de centrul mișcării țărănești din anii 1784-85.

Privitor la tipul documentelor cuprinse în volum, acesta reunește 85 de note de intrare în registrul actelor comitatului Cluj și opt documente având o întindere mai mare și care au legătură cu evenimentele anilor amintiți (5 texte legate de anchete, două acte legate de un proces și o relatare făcută de un jude nobiliar în legătură cu mișcările țărănești).

O serie de documente reprezintă anchete efectuate înainte de izbucnirea mișcărilor țărănești, relevând nemulțumirile țăranimii supuse, aflată într-o fază de accentuare și acumulare, datorate mai ales abuzurilor din partea stăpânilor de pământ (dări exagerate către nobili, neconsemnarea zilelor de muncă efectuate, deposedări frecvente de animale și alte bunuri, pedepse dure aplicate în mod arbitrar, și enumerarea ar putea continua). Alte anchete au fost efectuate după reprimarea răscoalei și ne dezvăluie modul de gândire a participanților, dar și amploarea mișcării în comitatul Cluj. Într-o altă cheie de citire, toate documentele cuprinse în acest volum reprezintă surse foarte valoroase pentru studierea evoluției mentalităților colective la nivelul satelor comitatului Cluj, dar și pentru detalierea raporturilor efective existente în ecuația stat-stăpânii funciari – sate-țăranii supuși.

În linii mari, documentele sunt redactate în limbile maghiară, germană și latină; atât pentru textele în limba maghiară, cât și pentru numeroasele pasaje în latină, editorii au efectuat traduceri. Volumul este însoțit de listele de regeste ale documentelor (împărțite pe categorii: protocoale și documente), redactate în limbile română și germană.

Lucrarea de față reprezintă și o contribuție la cunoașterea secolului al 18-lea, o perioadă din istorie destul de puțin cercetată în istoriografia românească, constituind un instrument important de lucru pentru specialiști și pentru cei interesați de evoluțiile acestei perioade.

Loránd L. Mádly

Ela COSMA, *Reprezentanțele consulare austriece în Moldova, Muntenia și Serbia (1782-1848)*, România, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, Canada, Gatineau, Symphologic Publishing, 2012, 338 p. 22 ilustrații; *Ela COSMA, Agențiile consulare habsburgice și revoluțiile pașoptiste din Moldova, Muntenia și Serbia*, România, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, Canada, Gatineau, Symphologic Publishing, 2013, 440 p. + 2 hărți

Cele două volume alcătuiesc împreună o lucrare științifică valoroasă, bine fundamentată pe numeroase surse arhivistice, inedite cu precădere, dar și editate, pe o corespondență diplomatică susținută și bogată în informații.

Subiectul însuși este important, întrucât abordează reconstituirea evoluției unei istorii naționale române și sârbe cu multe aspecte comparative, cu similitudini privind statutul Principatelor Moldova, Muntenia, Serbia, sau contextul internațional al complicatei Probleme Orientale, unde interesele marilor puteri Rusia, Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman în plin proces de decădere și slăbiciune, Anglia, Franța, Prusia, Sardinia se ciocneau, se manifestau complementar sau contradictoriu, puterile occidentale încercând pe plan diplomatic, apoi militar să oprească avansul notabil, înaintarea prea rapidă a influenței Moscovei imperiale spre Balcani și Strâmtoni.

Lucrarea este în sine o îmbinare, o integrare reușită și corectă a istoriei naționale a unor state și națiuni mici aflate în plin proces de emancipare politică, la nord și sud de Dunăre, în istoria europeană și, cu precădere, în Problema Orientală, care prin interesul Londrei, Parisului, Berlinului introduc în ecuație factori importanți ai politicii europene occidentale, dezvăluind cum și de ce s-au implicat în această evoluție. Practic vorbind, în această manieră de reconstituire a lucrurilor, se dovedește că evoluția proceselor de emancipare politică a micilor state și națiuni dunărene constituie părți componente ale evoluției istoriei întregului continent în secolul al XIX-lea, când principiul naționalităților era în plină ofensivă, ținând să creeze, să croiască geografii politice noi.

Autoarea a efectuat cercetări minuțioase, atente și pertinente în: Arhiva de Fotocopii a Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, conținând un număr de peste 1.300 de documente de corespondență diplomatică austriacă, cu precădere consulară, ale căror originale se află la Haus-, Hof- und Staatsarchiv, P.A. Türkei, ca și la Kriegsarchiv în Viena; la Arhiva Ministerului de Externe al Imperiului Rus din Moscova, unde sunt fondurile Ambasadei ruse din Constantinopol, ale Consulatelor ruse de la Belgrad, București, Galați, Iași; în Arhiva Istorico-Militară din Moscova și la Arhivele de Stat ale Oblastiei Odessa.

Aceste informații și dezvăluiri din surse inedite au fost folosite cu profesionalism în reconstituirea subiectului abordat spre studiu și analiză, fiind completate cu date provenite din 62 de tomuri de documente edite – colecții și cataloage, 11 organe de presă din epocă.

Autoarea se dovedește a fi o bună cunoscătoare a ideilor, judecărilor de valoare, concluziilor formulate de specialiști de-a lungul timpului în 83 de cărți de secolul al XIX-lea, 22 de dicționare, enciclopedii, tratate, șematisme; consultând 211 cărți, volume de studii și studii incluse la „Bibliografia generală și specială”.

Ela Cosma analizează temeinic izvoarele, le prezintă conținutul, importanța; le măsoară gradul de utilizare în economia lucrării. De fapt, în două volume de regeste ale corespondenței diplomatice austriece atrăsese deja atenția istoriografiei românești asupra însemnătății acestor documente. Modalitățile de analiză a izvoarelor inedite și edite, în general, dar și a cărților și a studiilor de specialitate din „Bibliografie”, sunt precise, clare, la obiect și pot constitui exemple demne de urmat pentru alte opere ale istoriografiei noastre.

În economia lucrării își găsește locul potrivit și convenit „Anexe documentare”, ale căror prevederi se regăsesc în conținutul lucrării, fiind comentate și interpretate corect. Așa, de pildă, este „Regulamentul despre rangul agenților diplomați”, adoptat de Congresul de Pace de la Paris, din 19 martie 1815. Problema a fost discutată la Congresul de la Viena de cele opt puteri semnatare ale Tratatului de la Paris, rangurile și competențele agenților fiind stabilite în patru ședințe consecutive. Se mai remarcă rapoartele lui Timoni și Eisenbach despre evenimentele politice din Muntenia și Moldova în perioada Regulamentelor Organice și în anul 1848, textul Proiectului de Program numit *Načertanije* al lui Ilija Garašanin din 1844, considerat definițiv pentru viitoarea politică externă a Serbiei, prezentat și analizat minuțios în lucrare. La acestea se adaugă rapoartele lui von Grünbühl din 1845 despre starea de lucruri din Serbia sau despre Voivodina Sârbă și Banatul Timișan din 1848-1850. Alte relatări diplomatice și politice ce aparțin consulilor ruși sunt toate interpretate în conexiunile lor, ce evidențiază interesele convergente sau divergente ale Imperiului Habsburgic și ale Imperiului Romanovilor în Principatele Dunărene și în Problema Orientală.

Se dovedesc a fi utile și sintetic formulate de autoare cronologiile și tabelele privind *Războaiele și tratatele Porții cu Rusia și cu celelalte mari puteri, cu impact asupra Principatelor Române și a Serbiei (1768-1856); Regimuri politice în Principatele Române (1767-1859), Regimuri politice în Serbia până la 1878, Consulii ruși în Principatele Dunărene (1780-1859/1875), Consulii austrieci din Principatele Dunărene (1782-1859)*.

Structura lucrărilor este bine gândită și bine realizată, permițând consultarea celor două volume atât de sine stătător, cât și în succesiunea lor cronologică.

Astfel, primul volum, despre *Reprezentanțele consulare austriece în Moldova, Muntenia și Serbia (1782-1848)*, se compune din 7 capitole mari, întâiul dintre ele se referă la *Introducere*, iar ultimul cuprinde *Anexe*, o parte dintre acestea fiind anexe documentare, iar altă parte cronologii și tabele, la care am făcut referire mai sus. Așadar, capitolele I și VII flanchează celelalte 5 capitole mari, toate împărțite în subcapitole: *II. Izvoare istorice și istoriografie; III. Norme, practici și jurisdicție consulară în Principatele Dunărene în perioada influenței și protectoratului rusesc; IV. Reprezentanțele consulare austriece din Principatele Române în perioada influenței și protectoratului rusesc; V. Reprezentanțele consulare austriece din Serbia în perioada influenței și protectoratului rusesc; VI. Reprezentanțele consulare în competiția austro-rusă din Principatele Dunărene*.

În volumul al doilea, *Agențiile consulare habsburgice și revoluțiile pașoptiste din Moldova, Muntenia și Serbia*, focusul cercetării este îndreptat spre aspecte concrete, specifice, de importanță generală sau de nuanță, toate referitoare exclusiv la anii 1848-1849, ceea ce rezultă limpede din cuprinsul celor 5 capitole de text: *I. Introducere; II. Agenția consulară habsburgică de la Iași, consulatul austriac de la Galați și revoluția pașoptistă din Moldova; III. Agenția consulară habsburgică de la București și revoluția pașoptistă din Muntenia; IV. Consulatul habsburgic de la Belgrad și revoluția pașoptistă din Voivodina; V. Considerații finale*. Urmează capitolul VI, constituit din traducerea în limba engleză a concluziilor, alături de un rezumat al ambelor volume (*Final Notes – Abstract*); capitolul VII de *Anexe; VIII. Bibliografia; IX. Indicii* de persoane și de locuri; în fine,

X. *Hărțile* Munteniei, Moldovei, Basarabiei la 1848-1849, respectiv a Serbiei, Voivodinei și Banatului în 1849.

Lucrările, prin conținutul lor, acoperă integral titlurile celor două volume, dezvăluind și reconstituind toate interesele și mobilurile care au determinat atitudinea, gândirea și acțiunea diplomatică habsburgică la Dunărea de Jos, în privința Principatelor Române și a Serbiei sau în ceea ce privește spectrul relațiilor politice internaționale cu celelalte mari puteri, ce se manifestau ritmic și periodic în cadrul Problemei Orientale.

Ela Cosma definește noțiunile cu care lucrează, precizează legislația consulară, normele juridice internaționale fixate ca un cadru al practicilor și acțiunilor consulare ale agențiilor cezaro-regale habsburgice, pe care le analizează comparativ cu cele rusești și nu numai, reconstituie minuțios atitudinile agențiilor consulare, intervențiile și competențele lor, ale personalului auxiliar (ce îi cuprindea pe geranți, cancelari, dragomani sau traducători), agențiile consulare din București și Iași fiind ridicate la rangul de consulate generale abia în decembrie 1849. Sunt prezentate stărostiile cezaro-regale cu stărostii lor. Stărostiile își aveau sediile în mai multe localități și erau subordonate agențiilor consulare, acestea Ministerului de Externe de la Viena și cancelarului Imperiului. Aparatura consulară se ocupa cu chestiuni economice, comerciale, avea jurisdicție asupra supușilor austrieci stabiliți în Principate. Până la Regulamentele Organice, agențiile habsburgice reprezentau interesele unor supuși munteni și moldoveni, care intrau sub jurisdicția lor, efectuând în schimb unele servicii; ele reglementau probleme legate de căsătorii, moșteniri ale supușilor habsburgici, le apărau interesele, îi reprezentau în procese, dar, în general, se acționa ca aceștia să fie judecați după legile Imperiului de către autoritățile acestuia în materie. De asemenea, problema oierilor români, a taxelor plătite de aceștia, a carantinelor stătea în atenția acestor instituții. Multe dintre competențele agențiilor habsburgice, ca și ale celorlalte agenții străine încălcau autoritatea convenită Principatelor, dar chestiunea va fi reglementată după 1860.

În lucrare sunt bine analizate, dezvăluite și evidențiate mobilurile politice ale diplomației habsburgice, care uneori se confruntau cu cele rusești, ce aveau un notabil avans în Moldova, Muntenia, Serbia, în urma unui proces politic ce a evoluat de la dreptul Rusiei de a interveni în apărarea unor interese ale supușilor ortodocși ai Sublimei Porți până la instaurarea unui protectorat singular, exclusiv și periculos asupra celor trei Principate Dunărene.

Austria și Rusia s-au succedat în mutilarea Moldovei (1774/5, 1812), dar dorințele lor de a anexa în întregime Principatele Române s-au anihilat reciproc, căci nici Viena nu putea să admită integrarea lor în Imperiul Rus, dar nici Moscova nu permitea anexarea acestora de către Imperiul Habsburgic, zona Dunării de Jos având o importanță strategică și comercială notabilă, de nivel european.

Austria, Prusia, Anglia, Franța erau îngrijorate de influența rusă, vizibilă după 1829, mai puternică în Moldova, Muntenia, mai slabă în Serbia, unde Garașanin o anihilează, propunând o alianță, o apropiere de puterile occidentale, Anglia și Franța, fără să renunțe la nevoie să se folosească și de sprijinul Rusiei în viitor, excluzând însă renunțarea la autonomia sau independența statului.

Spectrul înaintării Rusiei la sud de Dunăre, în Balcani, ieșirea ei prin Strâmtoarea spre Mediterană intrau în ecuație, îngrijorând Londra și Parisul. Aceasta a determinat geopolitica din zonă, în care se interferau, se ciocneau multe interese vizând echilibrul de putere al celor mari, factori de care încercau să se folosească și partidele naționale române și sârbe, ce urmăreau conservarea autonomiei lor de stat ca primă treaptă spre accesul la independența deplină.

Imperiul Habsburgic și Imperiul Rus, concurente în zonă în problema impunerii și fixării sferelor de influență, făceau parte din lumea veche, a marilor state multinaționale, constituite prin sabie, cuceriri, alianțe dinastice, cu interesul comun de a-și conserva integritățile de stat împotriva mișcărilor de emancipare ale națiunilor asuprite, nu numai din interiorul lor, dar și din regiunile limitrofe externe, care puteau constitui modele periculoase pentru Moscova și Viena.

La izbucnirea insurecției grecești, Metternich semnala o primejdie majoră, care tindea „să nege istoria”, de parcă numai marile imperii și marile regate aveau drept la istorie sau să scrie istorie, nu și națiunile cucerite, ce-și căutau drumul spre libertate, unitate, independență, accesul spre o nouă istorie, la o geografie politică nouă, mai dreaptă, mai echitabilă pentru toate popoarele.

În lucrare se explică limpede de ce la 1848 Ministerul de Externe de la Viena adoptă oficial spiritul Notei ruse din 19 iulie, care atrăgea atenția că guvernul din București trebuia desființat, deoarece putea constitui un magnet, un exemplu de urmat nu numai pentru supușii Romanovilor din Basarabia, dar și pentru supușii celorlalte națiuni sud-dunărene din Imperiul Otoman. Petersburgul amenința voalat Sublima Poartă și oricare altă putere, care ar încuraja atitudinea, comportamentul și tendințele Bucureștiului.

Agenții consulari Eisenbach și Timoni respectă, în general, instrucțiunile Vienei, dar își exprimă concomitent și îngrijorarea față de intervenția rusă brutală, preferând ca păstrarea regimului vechi, cu mici modificări, să fie aranjată între Turcia, ca putere suzerană, și Principatele Române autonome, fără amestec militar rus.

Timoni este numit și dovedit de autoare nu numai ca diplomat, dar și ca un fel de jurnalist, reporter și cronicar al evenimentelor revoluției române muntene, datorită rapoartelor, aprecierilor și comentariilor referitoare la toate momentele și confruntările aflate în derulare, lucru care poate fi extins probabil, pe un plan mai modest, și asupra corespondențelor trimise de la Iași de colegul său, Eisenbach.

O excepție o constituie consulul austriac Huber de la Galați, la care prevalează teama față de Rusia și expansiunea ei. Acesta din urmă se manifestă ca simpatizant al moldovenilor, apropiindu-se de atitudinea consulului prusac von Richthofen și de cea a consulilor englezi Colquhoun și Cunningham, cu concursul cărora scapă un grup de revoluționari moldoveni de la deportarea în Imperiul Otoman. Intervenția lui Huber i-a adus mutarea într-o agenție consulară din îndepărtatul Egipt, ca măsură, afirmă autoarea, de pedeapsă față de această atitudine.

Autonomia Principatelor Române suferă o puternică lovitură după impunerea Actului adițional din 1837, care declanșează o serie de acțiuni de rezistență, precum și constituirea a numeroase societăți secrete, monitorizate într-un fel și raportate de corespondențele consulare austriece. Printre acestea se numără și Conjurația confederativă a lui Leonte Radu, care a încercat să federalizeze Muntenia, Moldova, Serbia, aflate sub suzeranitate otomană și protectorat rusesc, pentru ca sub protecția occidentală să slăbească și să înlăture presiunea țaristă. La fel, au încercat partida lui Ioan Câmpineanu sau societatea secretă din 1840, ai cărei membri au fost arestați și întemnițați.

Tactica partidei naționale române la 1848 s-a manifestat în aceeași direcție anti-rusă, guvernul român tratând cu Poarta recunoașterea sa și sperând în ajutorul Franței și Angliei, Prusia atașându-se și ea din punct de vedere diplomatic acestor eforturi de a diminua influența și presiunea rusă la și pe Dunărea europeană. Cel puțin pe moment, însă, Rusia s-a dovedit a fi imbatabilă, impunându-și punctul de vedere în 1848.

Abia după ce a fost înfrântă în Războiul Crimeii, protectoratul său singular abuziv a fost înlocuit, iar Principatele Române au trecut sub garanția colectivă a marilor puteri. Autonomia lor de stat fiind astfel asigurată, partida națională a putut să opereze o serie de reforme în Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești, pe care în 1848 nu avusese timp să le efectueze din cauza intervenției ruso-turce.

Congresul de Pace de la Paris din 1856 a sprijinit, a ridicat și a consolidat poziția națiunilor mici, în trecut umilite, devenite teatre de război între cei mari, iar procesul constituirii statelor naționale în zonă s-a dovedit a fi ireversibil.

Liberalii români nu reușesc însă în 1877 să obțină recunoașterea independenței de stat de la puterea suzerană și puterile garante (soluția Nicolae Ionescu, Dimitrie Brătianu cade) și sunt nevoiți să se alieze cu dușmanul numărul 1 din 1848, Rusia, pentru a accede la Independența de stat prin război, recunoscută la San Stefano și Berlin. Însuși procesul de recunoaștere a independenței de stat a puterilor mici se efectuează sub controlul marilor puteri. România pierde Basarabia de Sud în favoarea Rusiei, dar câștigă mult mai mult: Independența, Dobrogea, Delta Dunării, Insula Șerpilor. Este recunoscută autonomia Bulgariei, Serbia și Muntenegru primesc mici teritorii, dar Bosnia și Herțegovina nu sunt încadrate în Serbia, ci intră sub administrația Austro-Ungariei, pe când Anglia primește Ciprul, încheindu-se, astfel, o fază importantă a evoluției Problemei Orientale.

Am putea afirma, fără teama de a greși sau exagera, că, prin modalitatea minuțioasă, atentă și pertinentă prin care Ela Cosma reconstituie lucrurile, prin care analizează corespondențele

diplomatice austriece, a realizat nu numai evidențierea problemelor politice implicate la nivel oficial, dar și reflectarea în oglindă a unui fel de *Image de l'Autre* asupra personalităților române și sârbe de dinainte de 1848 și din 1848, dezvăluind multe aspecte legate de viața economică sau socială a popoarelor român și sârb.

Dacă Timoni caracteriza personalități ca George Bibescu, Barbu Știrbei, Grigore Ghica, George și Alexandru Filipescu, relatând despre conflictele dintre principii și Adunările Obștești, consulul Ferdinand Mayerhofer von Grünbühl descria amănunțit personalități ca prințul Alexandru, Stoian Simiț, Ștefan Tentia, afirmând că poporul sârb este „simplu, ușor de condus și deschis la învățătura cea bună” (p. 448), țărani sunt harnici, trăiesc bine, au siguranța proprietății. Consulul oferea, cu o precizie germană, date despre administrație, impozite, finanțe, școli, biserică și, desigur, despre ceea ce îngrijora Viena, adică, influența rusă în Serbia și ortodoxie. Von Grünbühl este tot atât de precis și de bine documentat, dacă nu chiar într-un grad mai înalt decât Timoni, în cazul Munteniei, în privința realităților din Serbia autonomă sub suzeranitate otomană și din Serbia Habsburgică a Voivodinei Sârbe, unde în primul caz era consul la Belgrad, în al doilea colonel, implicat direct în lupta militară, alături de sârbii autonomiști ce au ridicat armele contra centralismului ungar de stat în 1848-1849, devenind apoi guvernatorul Voivodinei și al Banatului Timișan. Spectrul raporturilor dintre liderii sârbi, conflictele dintre patriarhul Rajačić și Stratimirović, mersul operațiunilor militare sârbe contra Ungariei kossuthiste sunt redată de von Grünbühl nu numai în calitate de militar sau om politic, dar și ca martor ocular, care reprezintă clar poziția și interesele Dinastiei și ale Vienei în zonă. Valoarea informativă a scrierilor și rapoartelor diplomatului și militarului austriac sunt de primă mână în reconstituirea situației din 1848-1849.

Agenții consulari austrieci din Principate oferă date despre refugiații sași, români din Transilvania, aflată – prin majoritatea locuitorilor ei – în conflict militar deschis cu centralismul ungar de stat; reprezentanții consulari acționează pentru eliberarea unor supuși austrieci, arestați de generalii ruși (Winterhalder, dascăli și lideri români), completând și ei, de la fața locului, imaginea de ansamblu a evoluției evenimentelor de la Dunărea de Jos la mijlocul secolului al XIX-lea.

Bazându-se pe vasta documentare arhivistică și bibliografică, pe profesionalismul dovedit de autoare în interpretarea și reconstituirea subiectului abordat spre studiu și analiză, pe aparatul critic de peste 1.000 de note de subsol, impecabil, demn de luat ca model în materie, recomandăm cu căldură consultarea celor două volume, care relevă limpede marea însemnătate pentru istoria modernă a românilor și a sârbilor a valorificării rapoartelor consulare austriece.

Dumitru Suciu

Lorand MÁDLY, *Între reformă și egală îndreptățire: aspecte ale activităților politico-naționale românești și săsești în deceniul neoabsolutist*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, 320 p.

Lucrarea la care facem referire continuă preocupările mai vechi ale autorului referitoare la cercetarea aspectelor social-politice ale perioadei neoabsolutiste în Transilvania, preocupări care s-au concretizat, între altele, într-o teză de doctorat referitoare la istoria politică a sașilor ardeleni, a relației lor cu autoritățile austriece în perioada deceniului neoabsolutist.

Din punct de vedere istoriografic, vorbim de un segment cronologic care până nu demult a fost mai puțin frecventat de istoriografia română, (desigur, cu unele notabile excepții), principala cauză fiind accesul dificil la documente – cea mai mare parte a lor sunt în limba germană, păstrate în fonduri arhivistice externe, la Budapesta sau Viena, altele care se regăsesc în arhivele din țară nu sunt nici azi accesibile cercetării, deoarece nu sunt inventariate. Încă de acum 14-15 ani, de când Lorand Mádly a început cercetările pentru teza sa de doctorat, a investigat statornic, cu tenacitate și temeinicie, numeroase fonduri arhivistice, mai ales la Viena și Budapesta, dar și în țară, la Sibiu, Brașov, Deva, Cluj-Napoca, reușind să depisteze și să pună în circulație foarte multe documente care, trecute prin filtrul unei analize competente și erudite, comparate și coroborate cu studii ale istoricilor din Austria și Germania referitoare la neoabsolutismul austriac, au meritul de a fi

reevaluat și îmbogățit în mod incontestabil cunoașterea istoriei Transilvaniei în perioada neoabsolutistă și reevaluarea semnificației și caracteristicilor acestei epoci în rândul specialiștilor istorici.

Prin preocupările oarecum comune pe care le avem cu colegul Mádly, cel puțin în ce privește perioada istorică în discuție aici (m-am ocupat îndeosebi de aspectele economice), am avut adeseori ocazia să discutăm în numeroasele stagii de cercetare-documentare efectuate împreună în arhivele din Viena și Budapesta, edificându-mă sau edificându-ne reciproc asupra unor fenomene și procese petrecute într-o perioadă definitivă pentru istoria Transilvaniei moderne.

Din acest punct de vedere, cartea de față are menirea și meritul de a releva atât specialiștilor, cât și publicului interesat aspecte mai puțin cunoscute referitoare la coordonatele mișcărilor petiționare ale românilor și sașilor, imaginea provinciei și a mișcărilor politice din anii neoabsolutismului, așa cum acestea s-au conturat în numeroase rapoarte ale autorităților, măsurile administrative luate de autoritățile austriece în Transilvania, care au plasat provincia pe o nouă traiectorie politică și socio-economică; relevantă din acest punct de vedere este, de exemplu, analiza autorului asupra patentei din 31 decembrie 1851, sub semnul căreia s-a derulat întreaga politică vieneză în regiune.

Practic, în structura cărții, avem de-a face cu patru mari studii care pot tot atât de bine a fi considerate capitole care, așa cum subliniază autorul în *Introducere*, tratează aspecte care lipsesc din teza de doctorat publicată în 2008 sub forma unei cărți cu titlul *De la privilegiu la uniformizare. Sașii transilvăneni și autoritățile austriece în deceniul neoabsolutist*. Lucrarea de față este completată și de un număr de 13 documente încadrabile cronologic între 23 septembrie 1849 și 5 iulie 1859, documente cel puțin la fel de importante și relevante pentru perioada studiată. Sunt rapoarte oficiale care relevă în mod amănunțit starea de spirit și realitățile din Transilvania din perioada imediat post-revoluționară și din anii care au urmat. Merită amintit aici raportul amănunțit și complex al guvernatorului Transilvaniei, L. Wohlgenuth, către primul ministru vienez, Felix von Schwarzenberg care descrie cu ochii și mintea unui experimentat birocrat austriac starea de lucruri din provincia abia scăpată de războiul civil, starea de spirit a populației, demersurile noilor autorități de instituire a unui nou sistem administrativ, descrierea viitoarelor reforme ce trebuiau întreprinse, într-un cuvânt, o adevărată radiografie a momentului. Alte documente se referă la Pământul Crăiesc, fiind vorba de rapoarte administrative ale comitelui Salmen, rapoarte ale poliției și ale biroului de informații (*Informationsbüro* = un fel de poliție secretă) care, toate, oferă date prețioase pentru reconstituirea istoriei provinciei în anii respectivi.

Documentele sunt publicate în limba lor originală, germană, fiind însă însoțite de rezumate extinse, ceea ce le face accesibile unei categorii mai largi de specialiști. Sunt piese cu atât mai valoroase cu cât, după cum se știe, foarte multe acte referitoare la perioada în cauză au fost distruse în devastatorul incendiu produs în 1927 la Viena în Palatul de justiție unde se păstrau acele arhive. Este cu atât mai lăudabilă perseverența autorului care de-a lungul anilor s-a încăpățânat să caute cât mai multe surse, așa spune, cam în toate arhivele posibile.

În fine, calitatea lucrării este dată de aparatul critic impresionant care însoțește fiecare dintre cele patru studii, precum și de bibliografia selectivă care reunește cele mai relevante lucrări din bibliografia internațională referitoare la istoria neoabsolutismului austriac. Toate îl recomandă, fără niciun dubiu, pe Lorand Mádly ca pe unul dintre cei mai competenți cercetători și analiști ai subiectului; fapt relevat și de contactele profesionale cu specialiștii din spațiul austriaco-german și numeroasele conferințe internaționale la care a participat. Se adaugă desigur și vizibilitatea internațională pe care i-o asigură posibilitatea de a publica în limbile istoriografilor central-europene și occidentale, ceea ce încă pentru o parte din istoriografia română rămâne un aspect deficitar. Recomand această lectură pe un subiect și o epocă ce are încă un important potențial de analiză și investigare.

Stefano SANTORO, *Dall'Impero asburgico alla Grande Romania. Il nazionalismo romeno di Transilvania fra Ottocento e Novecento*, Milano, Editura Franco Angeli, 2014, 302 p.

Stefano Santoro este un tânăr istoric italian care se interesează tot mai sistematic de istoria Europei centrale și de sud-est. A onorat acest areal geografic prin două teze de doctorat, din care a obținut apoi două cărți, ambele publicate la editura Franco Angeli din Milano. Prima are ca titlu *L'Italia e l'Europa orientale. Diplomazia culturale e propaganda 1918-1943*, apărută în 2015, cea de a doua: *Dall'Impero asburgico alla Grande Romania. Il nazionalismo romeno di Transilvania fra Ottocento e Novecento*, ieșită de sub tipar anul trecut, 2014. Prima lucrare se ocupă de aspecte de istorie românească pe parcursul a numai trei capitole, în timp ce a doua este dedicată integral acestei problematice. Cartea pe care dorim să o prezentăm, *Dall'Impero asburgico alla Grande Romania. Il nazionalismo di Transilvania fra Ottocento e Novecento*, reprezintă în momentul de față, după știința noastră, cea mai recentă contribuție monografică dedicată naționalismului românesc din Transilvania sfârșitului de secol XIX și din primele decenii ale secolului XX.

Stefano Santoro propune o abordare pe care nu o regăsim printre proiectele de cercetare derulate de istoriografia românească: analiza ideologiei naționale profesate de elita politică românească din Transilvania înainte de Primul Război Mondial și, respectiv, după Marea Unire. În condițiile în care scrisul istoric de la noi a analizat în general separat cariera politică și angajamentul ideologic ale intelighenței din mișcarea națională ardeleană, perioada de până la 1918 fiind revendicată conform periodizării cu care a operat până acum istoriografia românească de istoricii „moderniști”, iar deceniile interbelice de istoricii „contemporanești”, cercetarea oferită de cartea pe care o prezentăm unifică în dinamica temporală parcursul politico-ideologic al acestor personalități. Acest demers este realizat concomitent cu o incursiune de amploare în viața politică și culturală a epocii și cu un demers comparativ care scoate în evidență specificitățile diferitelor segmente din biografiile personajelor avute în vedere.

Lucrarea se deschide cu un capitol introductiv, în care autorul prezintă motivațiile cercetării, principalele interogații formulate pe marginea subiectului, organizarea și structurarea cercetării și câteva considerații metodologice. Structura cărții continuă cu patru capitole, urmate de un „epilog” pe post de concluzii, de o bibliografie abundentă din istoriografia românească și internațională și, la final, de un indice de nume. Primul capitol, *Între liberalism și etnicism*, se situează în prelungirea considerațiilor introductive și prezintă aspecte cu caracter preliminar, de natură să susțină mai bine discuția de fond a cărții. Capitolul al doilea, intitulat *Spre mase: faza democratică și radicală*, se ocupă de câteva aspecte organizate sub forma unor subcapitole: radicalizarea naționalismului românesc din Transilvania, cultura – bastion al identității naționale, relația naționaliștilor români din Transilvania cu Vechiul Regat român, naționalismul transilvănean și războiul. Teza de bază a acestui capitol este aceea că la finalul secolului al XIX-lea și începutul celui următor – în perioada premergătoare Primului Război Mondial – naționalismul românesc ardelean se radicalizează și se structurează, cu contribuția consistentă a Vechiului Regat al României, dinspre care vin în Transilvania influențe culturale și inițiative de factură naționalistă, alimentate între altele de comunitatea refugiaților ardeleni stabiliți la București. Capitolul al treilea, *De la naționalism de opoziție la naționalism dominant*, constituie împreună cu următorul (*Naționalism radical și etnocrație totalitară*) părțile centrale ale interpretării pe care o avansează lucrarea. Odată împlinit idealul național, după 1918, în România Mare, naționalismul românilor ardeleni își pierde dimensiunea liberală și democratică și cunoaște un proces de radicalizare care îl apropie de fascism și de legionarism – aceasta este teza pe care o dezvoltă pe larg cele două capitole. Parcursul politic și ideologic al unor personalități precum Octavian Goga sau Alexandru Vaida Voevod este printre cele mai ilustrative în sensul reorientării opțiunii liderilor ardeleni spre un naționalism etnicist, radical, antisemit. Această evoluție a naționalismului ardelenilor după Marea Unire, cu deosebire în anii treizeci, îl va situa într-o relație de convergență cu extrema dreaptă românească și îl va face să fuzioneze cu legionarismul. Pentru a descrie mai expresiv această dinamică, autorul folosește un concept, cel de „naționalism totalitar”, ca un stadiu de maximă radicalizare a naționalismului ardelenilor în România Mare. Autorul dorește ca în felul acesta să fie inovativ, termenul ca atare,

neutilizat până în prezent de istoriografia românească, este interesant, rămâne însă de văzut dacă va fi acceptat și preluat de literatura de specialitate. În capitolul patru, Santoro se oprește în mod inevitabil asupra orientării politice și ideologice spre extrema dreaptă a generației '27 din România interbelică, discutând cu precădere semnificațiile angajamentului ideologic al lui Emil Cioran din perioada „românească” a filosofului și respectiv reorientarea radicală a convingerilor sale după plecarea în exil la Paris. Ultimul capitol, intitulat sugestiv *Epilog: naționalism după naționalism*, analizează punctul de sosire a evoluției avute în vedere de autor pe parcursul întregii cărți, perioada care a urmat cedării nord-vestului Transilvaniei către Ungaria în urma dictatului de la Viena din 30 august 1940, o perioadă caracterizată în mod inevitabil prin radicalizarea și mai pronunțată a orientării naționaliste în rândul a a numeroși lideri ardeleni.

Considerăm că Stefano Santoro a realizat o cercetare meritorie, în primul rând, pentru că a tratat subiectul dintr-o perspectivă nefrecventată până acum de istoriografia românească, așa cum am sugerat deja în comentariul de mai sus. În literatura internațională, o abordare asemănătoare a mai semnat istoricul maghiar Sándor Biró, într-o carte publicată la New York în anul 1992 (*The nationalities problem in Transylvania 1867-1940. A social history of the Romanian minority under Hungarian rule, 1867-1918 and of the Hungarian minority under Romanian Rule, 1918-1940*). Aceasta nu scade însă cu nimic valoarea și relevanța cărții pe care am semnalat-o, de care istoriografia română va trebui de acum încolo să țină seama, chiar dacă nu este exclusă eventualitatea de a nu fi de acord cu anumite nuanțări și interpretări propuse de istoricul italian. Pentru o mai lesnicioasă și mai rapidă intrare a acestei lucrări în circuitul științific de la noi, considerăm a fi binevenită publicarea sa și în traducere românească.

Se cuvine să remarcăm profesionalismul și acribia de care a dat dovadă Stefano Santoro în cercetarea unui subiect de istorie contemporană românească, complex și nelipsit de capcanele, unei anume seducții partizane sau polemice pe care o poate exercita asupra unui istoric mai puțin avizat. Pentru cititorul român, cartea este o foarte plăcută surpriză cu privire la ușurința cu care autorul se mișcă în problematici de istorie transilvăneană și românească a secolelor XIX și XX, precum și la familiaritatea cu care gestionează și utilizează o vastă bibliografie de specialitate de limbă română, surse primare editate și inedite, alături de o bogată și diversificată literatură secundară. În această ordine de idei, a apropierii și competenței pe care le demonstrează în raport cu teme și probleme de istorie românească, putem afirma că Stefano Santoro se situează într-o ipostază profesională comparabilă cu cea pe care au ilustrat-o în ultima jumătate de secol istorici precum Keith Hitchins sau Francesco Guida, pentru a cita doar pe doi dintre „româniștii” cei mai cunoscuți din istoriografia internațională de astăzi.

Ion Cârja

Antonio D'ALESSANDRI, *Gândirea și opera Dorei D'Istria între Orientul european și Italia*, traducere din limba italiană de Mara Chițescu și Cerasela Barbone, București, Editura Pavesiana, 2011, 460 p.

Cercetător și cadru didactic la Facultatea de Științe Politice a Universității Roma Tre din Roma, Antonio d'Alessandri are deja un palmares deosebit de promițător, cu preocupări referitoare la problematica fenomenului risorgimental, la relațiile italo-române în secolul al XIX-lea și la istoria Europei răsăritene în epoca modernă. Antonio D'Alessandri face parte din tânăra generație a istoriografiei italiene contemporane interesată de spațiul „Europei orientale”, s-a format pe lângă istoricul Francesco Guida și a onorat temele pe care le-a cultivat prin volume coordonate, precum și prin numeroase studii și articole, apărute în principal în Italia și în România.

Lucrarea de față constituie un exemplu despre cum o cercetare derulată în afara spațiului istoriografic românesc rezolvă o problemă de cunoaștere a a unui fragment de istorie românească și europeană, totodată. Este istoria unui personaj feminin de talie europeană, Elena Ghica (1828-1888),

căsătorită Koltzoff-Massalsky, care semna adesea cu pseudonimul literar Dora d'Istria, o personalitate cu preocupări intelectuale de cea mai bună factură, cu un traseu de viață impresionant, pe nedrept uitată de scrisul istoric din România, care i-a dedicat pagini puține și parcimonioase.

Monografia dedicată de Antonio D'Alessandri personalității acestei principese de origine română a apărut într-o primă fază în anul 2007 la Roma, la editura Gangemi, în colecția „Biblioteca științifică” a Institutului pentru Istoria Risorgimento-ului italian. Traducerea acestei lucrări în limba română și publicarea ei la editura Pavesiana sunt de natură să-i asigure o mai facilă și mai rapidă intrare în circuitul științific românesc. Ediția românească a cărții se deschide cu o prezentare semnată de istoricul Francesco Guida, de la Universitatea Roma Tre, un binecunoscut specialist în istoria românească modernă și contemporană și în istoria Europei orientale. Se continuă cu o pagină de mulțumiri adresate de autor colaboratorilor săi, urmată de o notă la ediția românească a lucrării, de o altă notă editorială mai scurtă referitoare la transcrierea numelui Dora d'Istria, precum și la câteva aspecte de conținut, după care cu câteva pagini de introducere se intră în conținutul propriu-zis al cărții.

Primul capitol, „*Mitul*” Dorei D'Istria, este o trecere în revistă a profilului personajului așa cum a fost văzut de contemporani și de posteritate, precum și unele repere istoriografice esențiale care o privesc. Capitolul al doilea, *De la Elena Ghica la Dora d'Istria*, este o prezentare biografică amplă, parcursul vieții celei care s-a născut la București în 22 ianuarie 1828, din părinții Mihail Ghica și Ecaterina Faca și s-a căsătorit cu prințul rus Alexandru Koltzoff-Massalsky în 1849. Periplusul european al Dorei d'Istria, care i-a imprimat un profil prin excelență cosmopolit, este sugestiv surprins în subcapitolul al doilea al acestui capitol, intitulat sugestiv *De la un exil la altul*. Capitolele următoare prezintă, pe baza unei abundente și variate documentații, biografia intelectuală a Dorei d'Istria. Astfel, capitolul III, *Religie și politică*, analizează preocuparea ei pentru această problematică, centrându-se în special pe relevanța primei lucrări pe respectiva temă (*La vie monastique dans l'Église orientale*, prima ediție apărută în 1855). Capitolul IV se referă la colaborarea Dorei d'Istria cu Lorenzo Valerio și Giorgio Asproni, reprezentanți ai democrației italiene. Capitolul V, unul dintre cele mai consistente din acest volum, se referă la interesul scriitoarei pentru mișcarea de emancipare națională a popoarelor sud-estului european, pe care a onorat-o printr-o intensă activitate epistolară și publicistică. Capitolul VI tratează pe larg un alt domeniu de interes privilegiat al Dorei d'Istria, condiția feminină, „înțeleasă ca studiu al tematicilor referitoare la rolul social, politic și cultural al femeilor” (p. 273). Contribuția sa la problematica emancipării femeii se integrează în dezbaterile europene a subiectului, autoarea de origine română situându-se pe poziții liberal-moderate față de aceasta. Capitolul VII se referă la perioada 1870-1888, sejurul la Florența al scriitoarei, unde a trăit până la sfârșitul zilelor sale. Conținutul cărții continuă cu o succintă prezentare a genealogiei familiei Ghica, urmată de o deosebit de utilă notă biografică privind personajul studiat. În secțiunea următoare, autorul a realizat o consistentă listă bibliografică referitoare la opera Dorei d'Istria, ce cuprinde documente arhivistice, corespondență, lucrări, studii și publicistică. O postfață semnată de distinsul istoric bucureștean Ștefan Delureanu, căruia îi și este de altfel dedicată prezenta versiune românească, urmată de indicele de nume, încheie această lucrare.

Cartea semnată de Antonio d'Alessandri este o monografie complexă, întemeiată pe o documentație consistentă, o construcție erudită care se exprimă într-un limbaj agreabil. Autorul are meritul de a restitui nu doar parcursul biografic în sine, ci întreg traseul european al Elenei Ghica Koltzoff-Massalsky – Dora d'Istria, o istorie culturală de cea mai bună factură a unei personalități de anvergură cu adevărat europeană. Cartea este rezultatul unei cercetări temeinice, cea mai completă fără nicio îndoială, la momentul actual, referitoare la subiectul ales spre studiu. La reconstituirea biografică se adaugă o amplă și detaliată analiză a operei Dorei d'Istria, care este relaționată cu contextul cultural și politic european. Pentru conștiința românească de astăzi, figura Dorei d'Istria este una luminoasă și dătătoare de optimism: avem de-a face cu un om de cultură care s-a integrat pe deplin, prin propria biografie și prin preocupările pe care le-a onorat, atmosferei europene a timpului său.

Septimiu ALBINI, *Societatea „Transilvania”. Amintiri de la „Tribuna” veche. Scrieri politice*, ed. Răducu Rușeț, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2014.

În ciuda importanței sale și a rolului jucat în cadrul *mișcării tribuniste* și în cadrul *Memorandumului* din anul 1892, Septimiu Albini rămâne totuși un personaj insuficient valorificat de cercetarea istoriografică mai veche sau mai nouă¹. În acest context, lucrarea tânărului cercetător Răducu Rușeț, produs al școlii clujene de istorie, se constituie deopotrivă într-un demers de restituire documentară și într-un mijloc de readucere în centrul atenției a marelui român.

Lucrarea sa, care beneficiază de girul profesorilor Nicolae Bocșan și Ioan Bolovan în calitate de referenți științifici, pune în fața cititorului o serie de informații inedite provenite din *fondul Ioan Lupaș* al Arhivelor Mitropoliei Ortodoxe Române de la Sibiu. Ele se constituie din însemnări memorialistice, scrise de autor cu diferite ocazii, în care acesta prezintă părți ale activității desfășurate ca redactor al revistei *Tribuna*², o micromonografie a societății „Transilvania”³, instituție importantă pentru românii ardeleni ai celui de-al nouăsprezecelea veac, scrisă cu prilejul împlinirii a patru decenii de la înființarea ei, dar și din câteva idei, comentarii, atitudini ale sale, grupate de către editor sub genericul *Scrieri politice*⁴.

Volumul beneficiază de asemenea de o *Notă editorială* (p.7-18), ce reprezintă de fapt într-un studiu introductiv, destul de amplu și bine documentat, ce cuprinde deopotrivă informații biografice sau detalii privitoare la manuscrisele antologate în paginile lui, și un tabel cronologic (p. 19-24), util deopotrivă cititorului nefamiliarizat cu viața și activitatea lui sau istoricului care are nevoie urgentă de o informație. La fel de util este și indicele onomastic ce însoțește însemnările tribunistului (p. 161-164), întocmit cu maximă scrupulozitate de către antolog. De asemenea, notele infrapaginale ce însoțesc textul, constând fie din informații legate de procesul de culegere, fie din informații complementare privitoare la anumite personalități despre care vorbește Albini în însemnările lui sau din trimiteri la surse bibliografice complementare, se constituie într-un element util lectorului, ce denotă calitatea și seriozitatea cercetării.

Datorită acestor caracteristici, ineditului conținutului și importanței informației oferite, lucrarea de față va reprezenta cu certitudine un instrument util pentru cercetările viitoare și un aport ce va contribui cu siguranță la consacrarea editorului între istoricii serioși ai generației de mâine.

Iuliu-Marius Morariu

¹ Iată câteva dintre cele mai importante și mai recente cercetări consacrate acestui subiect: Răducu Rușeț, *Profilul biografico-intelectual al lui Septimiu Albini (1861-1919)*, „Astra Salvensis”, anul I, nr. 2, p. 49-53; Elisabeta Simion, *Prefață*, în vol. *Septimiu Albini, 1848 în Principatele Române*, București, 1998, p. V-XIX; Ilie Moise, *Un scriitor uitat, Septimiu Albini*, în vol. *Septimiu Albini, Scrieri*, Sibiu, 1998, p. 5-31; Vlad Popovici, *Septimiu Albini la „Tribuna” din Sibiu (1886-1894)*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, anul XLVI, Cluj-Napoca, 2007, p. 223-236; Vlad Popovici, Răducu Rușeț, *File de memorialistică: Septimiu Albini, Amintiri de la Tribuna Veche*, „Chronos. Revistă de istorie”, anul VII, nr. 2 (15), Iași, p. 38-44.

² Pentru o prezentare amplă a fenomenului tribunist, vezi și: Vlad Popovici, *Tribunismul (1884-1905)*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2008.

³ Vezi și Ioan Cîlcu, *Din trecutul societății „Transilvania”*, Editura Bucovina, s. n., 1940, pentru mai multe informații privitoare la istoria societății „Transilvania” și importanța ei pentru istoria culturii române din Ardeal în cea de-a doua jumătate a secolului ai XIX-lea și la începutul secolului XX.

⁴ Este vorba despre câteva considerații pe marginea legii naționalităților și a regimului electoral din Ungaria (p. 59-67, p. 69-78), despre câteva gânduri cu privire la discriminarea Partidului Național Român în raport cu partidele maghiare (p. 79-87), despre un eseu privitor la românii din Transilvania și Regat (p. 89-102), despre câteva considerații cu privire la politica românilor din Ungaria (p. 103-154), dar și despre un eseu intitulat *Ungar și Maghiar* (p. 155-160), în care sunt tranșate de asemenea probleme de natură politică.

Ute SCHMIDT, *Basarabia. Coloniștii germani de la Marea Neagră*, traducere din limba germană de Cristina Grossu-Chiriac, Chișinău, Edit. Cartier, 2014, 420 p.

Putem afirma fără exagerare că apariția cărții istoricului german Ute Schmidt, acum disponibilă și în limba română grație ediției apărute la Editura Cartier – care ne-a obișnuit deja cu titluri nu doar relevante, ci și deosebit de interesante, uneori chiar din zona alternativului –, reprezintă un eveniment editorial excepțional. Vorbim, practic, despre cea mai însemnată lucrare dedicată minorității germane din Basarabia, care a fost mult timp ignorată de istoriografie, comparativ cu alte grupuri etno-culturale din această zonă, dar, mai ales, față de alte comunități de germani din sud-estul Europei. Meritul cărții este acela de a schița o istorie – politică, culturală, socială, chiar antropologică pe alocuri – a unei populații pe întreaga durată a prezenței ei la nordul Mării Negre (125 ani), dar mai ales de a face acest lucru într-un mod care este atât util specialistului interesat de această temă, cât și accesibil publicului larg, care află, poate abia acum pentru prima dată, detalii despre existența și destinul acestei comunități.

O istorie a refugiului și expulzării

Coloniștii germani – majoritatea originari din sud-vestul Germaniei, dar și din Prusia, Mecklenburg, teritoriile poloneze, maghiare sau sârbești –, fugind de războaie, secetă și foamete, aspirând la libertate religioasă, au venit în noul teritoriu de la nord de Marea Neagră plini de speranță într-un trai mai bun, ademeniți de privilegiile promise de către țarul Alexandru I al Rusiei etc. Ei aveau să găsească în Basarabia nu doar un spațiu geografic cu o climă diferită de cea din patria-mamă, ci și o structură politică și socială cu care nu erau familiarizați și la care s-au adaptat mai greu decât ar fi crezut. Deși nu putem pune sub semnul întrebării bunele intenții ale guvernanților ruși, care vedeau în noii coloniști un model pentru restul populației Basarabiei și sperau ca aceștia să reprezinte un aport de competență și seriozitate care să-i impulseze și pe vecinii lor, lipsa de organizare, atitudinea autorităților locale, sărăcia au făcut ca viața primilor coloniști pe teritoriul țarist să nu fie tocmai ușoară. Surse excepționale, ale unor cronicari din epocă, dau măsura suferințelor îndurate de prima generație de germani din Basarabia (p. 89-92, 101-104). Prin urmare, mai ales din cauza climei, greu de suportat pentru unii, și a unor perioade îndelungate de secetă, pentru câteva zeci de germani experiența basarabeană a luat sfârșit la doar două-trei decenii după colonizare, aceștia îndreptându-se către Dobrogea, Serbia sau Țara Românească. Așa cum o spunea un proverb basarabean, coloniștii aveau să se aștepte la următoarele: „primilor – moartea, copiilor – nevoile, nepoților – pâinea” (p. 14).

De-a lungul celor 125 ani de viațuire în Basarabia, au existat mai multe momente în care germanii de aici au ales calea exilului. Primul val mai semnificativ de emigrare a avut loc între 1874-1875 (p. 251), ca urmare a limitării autonomiei coloniilor germane, a impunerii limbii ruse în administrație, dar și ca obiect de studiu obligatoriu în școli, și a anulării unora dintre privilegiile pe care le dețineau, mai ales a scutirii de efectuarea serviciului militar. Un nou val de emigrare – în principal către America de Nord, America de Sud sau Canada – a avut loc la începutul veacului trecut, în preajma războiului ruso-japonez, care a coincis cu o situație economică nefavorabilă și cu tensiuni pe plan intern. În număr mare au părăsit germanii teritoriul basarabean și după trecerea acestuia sub administrație românească (1918), atunci când s-au confruntat cu reforma agrară care îi dezavantaja, cu politica de românizare dusă de stat, precum și cu efectele crizei economice. În concluzie, în decursul doar a unei jumătăți de veac, „din Basarabia au emigrat cel puțin de două ori mai mulți etnici germani decât sosiseră încoace în anii 1814-1827” (p. 251).

Însă sfârșitul existenței germane la nord de Marea Neagră a venit brusc: odată cu iunie 1940, atunci când Basarabia a trecut sub autoritate rusească, iar trupele sovietice au ocupat acest teritoriu, minoritatea germană de aici a fost expatriată. Dar nu către Germania, așa cum se așteptau și sperau; vechii coloniști au fost acum sortiți a servi intereselor naziste de colonizare a teritoriilor ocupate de cel de-al Treilea Reich în anii războiului mondial. Așadar, după ce au trecut vreme de mai multe luni prin lagăre intermediare și „lagăre de interceptare și de observare” (p. 325), au fost stabiliți în principal pe teritoriul Poloniei – în regiunea Warthegau –, pentru a ajunge în țara-mamă – ca refugiați

de război – abia în 1945. În perioada 1940-1945, peste 10% dintre germanii din Basarabia (circa 10 000) nu au supraviețuit repatrierii și refugiului.

Caracteristicile comunității

Asemenea tuturor comunităților germane din sud-estul Europei, și în cazul germanilor din Basarabia viața comunitară a fost organizată în jurul bisericii. Biserica predominantă era cea evanghelică (luterană), câteva dintre coloniile inițiale fiind – și rămânând – catolice. Dincolo de aspectul pur religios, care constituia și un element de bază al identității germane – restul populației fiind de alte religii, mai ales greco-ortodoxă –, biserica acestora îndeplinea în comunitate un semnificativ rol social și de caritate, promovând etica protestantă și valorile tradiționale, impunând astfel și un control social strict, care nu făcea decât să crească coeziunea din cadrul membrilor minorității.

În jurul bisericii a fost organizat și sistemul educațional german din Basarabia, care constituia de asemenea un factor de diferențiere față de restul populației. Spre deosebire de celelalte nații din acest teritoriu, în cadrul cărua analfabetismul era generalizat (cu excepția evreilor), organizarea școlilor pentru asigurarea educației copiilor a fost o prioritate pentru coloniștii germani încă din primii ani ai așezării lor aici. Până la 1918, germanii s-au bucurat de autonomie în privința fondării și organizării de școli. Mai mult chiar, ei dezvoltaseră propriile reglementări educaționale, care, spre exemplu, din 1839 impuneau școlarizarea obligatorie de la vârsta de 7 ani până la 14 ani. Astfel, în mijlocul unei populații în care predomina analfabetismul, în cadrul comunității germane de la nordul Marii Negre analfabetismul era de doar 2% în 1846 (p. 150). Nici încercările de rusificare ale statului, manifestate prin introducerea obligativității studierii limbii ruse și a folosirii ei în administrație, nu au afectat autonomia culturală germană. „În pofida subordonării formale sub supravegherea statului, în realitate, școlile germane ale coloniștilor au rămas și în continuare sub influența Bisericii. Temuta rusificare a școlilor germane din Basarabia nu a avut loc” (p. 150).

Semnificativ în cazul coloniștilor germani de la nordul Mării Negre este faptul că aceștia nu au dezvoltat o cultură urbană, spre deosebire de celelalte minorități germane din estul Europei. Fiind așezați într-un teritoriu cu teren foarte fertil, agricultura a devenit principalul element al stilului lor de viață, la 1930, de exemplu, 82% dintre aceștia – adică 4/5 – având această ocupație de bază. Au excelat mai ales în cultivarea cerealelor, creșterea vitelor și viticultură. În ceea ce privește meșteșugurile și industria, acestea au ocupat un rol secundar în activitatea coloniștilor, desfășurându-se tot în jurul preocupărilor agricole și dezvoltând astfel tehnica și industria agricolă.

Demne de atenție sunt incursiunile realizate de Ute Schmidt în ceea ce privește condițiile de viață și existența cotidiană a coloniștilor germani. Fiind vorba de o comunitate conservatoare, tradiționalistă, în care locul central era ocupat de Biserică, satele germane din Basarabia aveau o populație foarte tânără. Divorțuri aproape că nu existau și fiecare familie avea un număr mare de copii. Este interesantă și descrierea tipurilor de sate și a organizării acestora, precum și a elementelor distincte în ceea ce privește viața cotidiană. Remarcăm astfel existența așa-numitelor „beciuri de gheață” sau „ghețării”, specifice nu doar acestei zone, ci și spațiului intracarpatic locuit de sași, precum și a bucătăriilor de vară, tipice spațiului rusesc. Considerăm că mai ales sursele folosite de autoare pentru a investiga condițiile de viață din satele germane – mai precis, studiile etno-biologice realizate de studenți ai celui de-al Treilea Reich – sunt deosebit de valoroase, constituind astfel mărturie ce ar trebui mai mult exploatate (evident, cu precauții de ordin etic și ideologic), nu doar în sensul utilizat de Ute Schmidt, cât și pentru o mai clară descifrare a politicilor naziste care îi vizau pe etnicii germani din estul Europei.

Autonomia și limitele ei

La venirea în Basarabia, coloniștilor germani li s-au promis diverse privilegii, printre care și autonomie locală, de care aceștia s-au bucurat – mai mult sau mai puțin, în funcție de contextul politic – până la părăsirea Basarabiei în 1940. Într-o primă fază, ei s-au confruntat cu proasta organizare și corupția autorităților rusești din teritoriu, ceea ce a făcut ca situația lor în primii ani să fie precară. Apoi, în anii 1860-1870, au fost supuși politici de rusificare prin adoptarea obligativității predării

limbii ruse în școlile bisericești și utilizării acesteia, inclusiv în cadrul administrației locale. Mult mai tare s-a înrăutățit situația lor după izbucnirea Primului Război Mondial: considerați „dușmani din interior”, autoritățile ruse au pregătit exproprierea și deportarea lor în Siberia, soartă de care au scăpat doar grație revoluției ruse din februarie 1917, ce a determinat o reevaluare a atitudinii statului rus față de minorități.

Între 1918-1940, perioadă în care Basarabia s-a aflat sub administrație românească, germanii de aici au pierdut o parte dintre privilegiile, iar autonomia administrativă și culturală le-a fost limitată. Asemenea tuturor celorlalte grupuri de germani de pe teritoriul României Mari, coloniștii basarabeni au fost afectați profund de reforma agrară – prin care erau expropriate loturile ce depășeau 100 hectare și care le interzicea cumpărarea de teren agricol, ceea ce a limitat drastic potențialul lor de dezvoltare economică –, de secularizarea școlilor bisericești, precum și de intensa politică de românizare dusă de către stat, care viza în primul rând „naționalizarea școlii” și a administrației, germanii din Basarabia nefiind nici măcar recunoscuți drept comunitate compactă (de această favoare beneficiind doar sașii și maghiarii transilvăneni). Așadar, perioada în care Basarabia a aparținut statului român a fost una mai degrabă nefastă pentru germanii de la nordul Mării Negre, mai ales în ceea ce privește păstrarea autonomiei și a privilegiilor din vechea cârmuire rusească.

Cum de la sine se înțelege, tematica volumului de față este una extrem de complexă, ce nu poate fi surprinsă în doar câteva fraze analitice. Cu toate acestea, cartea impresionează prin vastitatea subiectului abordat și prin faptul că, în doar puțin peste 400 pagini, este surprins mai bine de un veac de istorie politică, socială și culturală germană de la nord de Marea Neagră. Aceasta reprezintă un merit excepțional al volumului, dar generează în același timp și o ușoară frustrare cititorului. Astfel, în economia cărții, unele tematici sunt supraprezentate, în ciuda faptului că se dovedesc mai puțin relevante, în vreme ce altele, chiar „controversate”, sunt tratate superficial sau chiar trecute cu vederea. Un asemenea exemplu îl constituie atitudinea germanilor din Basarabia față de nazism și față de „mișcarea de reînnoire”, care nu surprinde mai deloc tensiunile existente și, cu atât mai puțin, schimbările în mentalitatea și identitatea minoritarilor. În plus, sunt uneori prezentate situații, evoluții, fără a se realiza o analiză mai în detaliu și o problematizare, pentru a face fenomenul istoric mai comprehensiv. Pe de altă parte, este de înțeles în cazul unui volum de o asemenea amploare, iar în plus, sursele arhivistice care ar fi putut devoala stările de fapt de după 1940 nu sunt încă ușor accesibile.

Dintr-o altă perspectivă, un minus al cărții îl constituie, pe alocuri, traducerea din limba germană, oarecum fidelă în ce privește textul de bază, însă fără a acoperi îndeajuns stilul real al autoarei.

Cu toate aceste mici observații, în definitiv irelevante în comparație cu avantajele aduse cunoașterii, *Basarabia. Coloniștii germani de la Marea Neagră* constituie cea mai bună lucrare de până acum pe această temă, constituindu-se atât într-o importantă resursă pentru specialiști, cât și într-o veritabil material informativ pentru publicul larg.

Un alt merit al cărții, care nu poate fi ignorat, este calitatea deosebită a surselor folosite și, mai ales, utilizarea unei cantități considerabile de fotografii de epocă excepționale, inedite și cu un imens efect de sugestie.

Irina Nastasă-Matei

ZWISCHEN TAUWETTERSOZIALISMUS UND NEOSTALINISMUS. DEUTSCHE UND ANDERE MINDERHEITEN IN OSTMITTEL-UND SÜDOSEUROPA. 1953-1964, München, IKGS Verlag, 2011, 251 p.

Volumul de față reunește intervențiile susținute de către participanții la demersul științific organizat de Institutul pentru Cultură Germană și Istorie al Europei de Sud-Est, de pe lângă Universitatea „Ludwig-Maximilian” din capitala Bavariei, în colaborare cu Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2-3 noiembrie 2007). Cercetători din

Austria, Germania, Serbia, Ungaria, România au discutat despre relațiile dezvoltate între minoritățile etnice și regimurile comuniste.

Din prima parte a tomului aflăm importante informații despre structura de ansamblu a edificiului socialist analizat în diferite faze evolutive, incluzând-o cea a liberalizării posibilă numai după moartea liderului de la Moscova (1953), apoi intervalul neostalinist, acutizat din punct de vedere represiv după înfrângerea revoluției maghiare (1956) și relativa destindere pe durata anilor '60 într-o bună parte a sistemului totalitar.

Cuprinsul poligrafiei grupează un mănunchi de studii interesante, din care rezumăm doar câteva. Astfel, în prezentarea sa, *Marianne Hausleitner* scoate în evidență starea politică, juridică, socială și culturală minorității germane din Ungaria și România, a celei maghiare din România și Iugoslavia, dar și a celei rromice din țara noastră. Ea se preocupă, totodată, și de situația etnicilor sârbi din aria Banatului. Semnatara încearcă să revizuiască locul/ rolul minorităților integrate în noile entități politice socialiste și, implicit, în sistemul societății respective. Demersul întreprins acoperă cronologic răstimpul dintre evenimentele survenite după 1953, așa numita perioadă de dezgheț, atât în Uniunea Sovietică, cât și în Polonia, Ungaria și România, până la izbucnirea revoltei de la Budapesta din 1956.

Alte trei abordări sunt dedicate predominant analizării trecutului recent al Ungariei. *Thomas von Ahn* și *Frany Sz.Horváth* examinează seria de fapte petrecute în 1956, analizând și urmările presiunii din perspectiva internă și externă. *Vitari Zsolt* explorează cazuistica germanilor, posibilitățile și limitele lor de păstrare a identității în cadrul statal marcat de recrudescența dominației comuniste.

Un următor segment tematic, alcătuind punctul central al culegerii de studii, tratează despre efectele revoluției maghiare, în prim-plan fiind focalizată situația țării noastre, cu precădere cea din Transilvania.

Dávid Gyula și *Ioana Florea* se ocupă de fenomenul implicării și reacției românilor și maghiarilor din aria transilvană, îndeosebi în toamna anului 1956 și primăvara celui următor, evidențind faptele represive continuate până la apariția decretului din anul 1964.

Următoarele cinci studii analizează din unghiuri diferite locul germanilor din România în anii '50 ai secolului trecut. *Hannelore Baier* oferă o prezentare generală despre condițiile și cadrul politic, juridic, existent și punitiv îndeosebi, la adresa ființării minorității respective. *Joachim Kraus* efectuează o cercetare comparată din punct de vedere socio-istoric, între germanii din nordul Transilvaniei și populația rromă trăitoare aici. Alte două contribuții examinează cele mai notabile procese politice intentate unor reprezentanți ai elitelor săsești locale după anul 1956, relevând impactul evenimentelor de la Budapesta, resimțit în zonă, precum și efectele asupra dinamicii de grup, specifice în cazul minorității germane.

Analizând documente inedite, păstrate în arhivele Securității, *Corneliu Pintilescu* dezvăluie multe amănunte despre „procesul Bisericii Negre”, iar *Joachim Wittstock* încearcă să deslușească, mai clar, locul și rolul grupului de autori incriminați în procesul scriitorilor brașoveni (1959). În final, *Stefan Sienerth* re-creionează un portret compus din mai multiple fațete, respectiv istoricul Carl Göllner, descris prin prisma dosarului personal, depistat în Arhivele Ministerului Afacerilor Interne.

Cea de a treia secțiune se ocupă de situația minorităților din Iugoslavia. Astfel *Zoran Janjetovics*, studiază impactul revoltei din 1956 în propria-i țară și relațiile dezvoltate de Iugoslavia și Uniunea Sovietică, abordând și diferite aspecte politice interne, proprii statului confederativ. Ultima intervenție îi aparține specialistului venez *Michael Portmann*, care deoalează tensiunile existente în cadrul sistemului socialist iugoslav și clarele diferențieri existente între politica minoritară practică în cele trei entități statale vecine (Iugoslavia, România, Ungaria), cu accent pe specificitățile elementului populațional sud-slav, între anii 1952-1964.

Subiectiva noastră opinie finală subliniază constanța și importanța unui atare demers interpretativ, reunind opțiuni hermeneutice exprimate de marcanți specialiști în problematica existenței și devenirii etnicului german viețuind în bazinul Dunării, într-un răstimp marcat de dimensiunile coercitiv-prohibitive, proprii sistemului totalitar înstăpânit în spațiul sud-estic continental.

Adrian Gabriel Pop

Lia POP, *Despre Președinte în democrație*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2014, 397 p.

Publicat la sfârșitul anului 2014 în condiții grafice de excepție, volumul supus atenției în prezentarea de față are drept autor pe prof. univ. dr. Lia Pop, specialistă în domeniul științelor politice și autor al mai multor cărți și articole de filosofie politică și comunicare politică. După cum însăși autoarea mărturisește în *Introducere*, lucrarea tratează un subiect de actualitate în viața politică și în istoria epocii contemporane, președinția, instituția cea mai importantă în multe state ale lumii. Apelând constant pe parcursul redactării textului la scheme și tabele pentru a facilita înțelegerea relațiilor intra și interinstituționale, cititorului îi sunt prezentate și analizate, grupate în cinci părți distincte, împărțite fiecare în capitole și subcapitole, teme ce vizează rolul și funcțiile președintelui în contextul regimurilor politice democratice, fără a neglija însă și incursiunile și analizele istorice, absolut necesare unui asemenea demers.

În debutul lucrării sale, autoarea s-a concentrat mai întâi asupra aspectelor teoretice privind instituția șefului statului în diferite epoci și regimuri, pentru ca mai apoi să realizeze o incursiune asupra modului în care este definită instituția șefului statului în diferite constituții, cu insistență asupra rolului și puterilor președintelui în funcție de regimul politic, respectiv relația sa cu celelalte instituții ale statului. Urmează o parte în care Lia Pop tratează problematica instituției președinției de regim parlamentar democratic, cu analize și exemplificări asupra președinției germane și italiene, pentru ca analiza să continue apoi cu o trecere în revistă a modelului american. În acest ultim caz, cititorii părții a III-a a volumului, *Președinția de regim prezidențial democratic* găsesc o prezentare a contextului istorico-politic al creării instituției, este analizată ceea ce „peste Ocean” se consideră a fi experiența intelectuală și experiența umană necesară președintelui SUA, modul de stabilire a candidatului, cum se face campanie și ce face candidatul în campanie, rolul și puterile președintelui etc. Nu a fost neglijat nici modelul președinției de regim semi-prezidențial democratic, tratat în cel de-al patrulea capitol, pentru exemplificare și înțelegere fiind utilizate drept studii de caz președinția Franței și Austriei.

Ultimul capitol al volumului, cel mai amplu de altfel, este consacrat României. Ca și în celelalte studii de caz invocate, și de data aceasta, autoarea a realizat un necesar periplu istoric, șeful statului fiind mai întâi domnul, cu atribuții specifice epocii, urmând ca epoca modernă să introducă în Principatele Unite instituția monarhiei, cu atribuțiile reglementate prin prevederi legislative. Incursiunea istorică continuă în perioada interbelică, scoțându-se în evidență toate particularitățile sale. De la monarhie constituțională la un regim monarhic autoritar constituțional, de la diminuarea atribuțiilor monarhului în timpul regimului antonescian la preluarea puterii de către comuniști și înlăturarea monarhiei, cu toate consecințele care au avut loc. Conform celor relatate în volum, Monarhia odată abolită, a fost stabilită o nouă instituție a șefului statului, Prezidiul Republicii Populare Române, pentru ca prin adoptarea unei noi Constituții (aprilie 1948), să se poate identifica drept instituție a șefului statului comunist președintele prezidiului Marii Adunări Naționale. Analiza continuă cu ceea ce Lia Pop consideră a fi reforma constituțională din 1961, când s-a introdus, după model francez, o instituție nouă, Consiliul de Stat, iar cu începere din 1962 funcția de șef al statului în România a fost îndeplinită de președintele Consiliului de Stat. Apoi, textul capitolului continuă cu prezentarea și analizarea contextului politico-istoric în care, în martie 1974, a fost înființată instituția președinției în România, pentru ca la sfârșitul aceluiași an, în luna decembrie, Legea electorală a Republicii Socialiste România să stabilească condițiile de alegere a președintelui. Un număr însemnat de pagini au fost alocate de autoare analizei președinției României în perioada post-comunistă. Este prezentat cadrul politic al alegerii primului președinte și funcționarea președinției pre-constituționale, constituirii președinției constituționale și naturii sale politice, prevederile Constituției din 1991 și amendamentele din 2003 vis-a-vis de instituția analizată. Nu în ultimul rând, Lia Pop și-a îndreptat atenția și asupra raporturilor președinției române cu instituțiile europene, în special cu Consiliul European după intrarea României în Uniunea Europeană. N-au fost neglijate nici alegerile prezidențiale din România post-decembristă, fiind prezentat profilul câștigătorului, puterile constituționale ale președinților României, responsabilizarea și responsabilitatea lor etc.

În fine, în ceea ce ne privește, considerăm că lucrarea profesoarei Lia Pop poate fi deja considerată un punct de referință în literatura de specialitate de la noi din țară. Salutăm nu numai opțiunea autoarei, ci și a editorilor de a publica acest volum reușit care, prin tematica abordată, referințele bibliografice și limbajul folosit, se adresează atât specialiștilor, cât și publicului larg, interesat de statutul principalei instituții a statului.

Marcela Sălăgean

Die Securitate in Siebenbürgen, Herausgegeben von Joachim von Puttkamer, Stefan Sienerth, Ulrich a. Wien. Köln, Weimar, Wien, Böhlau Verlag, 2014, 432 p.

Volumul de față apare ca o nouă provocare în domeniu, încercând să pună în circulație noi concepte și abordări privind interesanta problematică reprezentată de existența și acțiunea organismului coercitiv/punitiv al Securității în spațiul geografico-istoric transilvănean. Demersul însumează contribuțiile înfățișate cu prilejul reuniunii anuale a Grupului de studii transilvăneane (AKSL), în colaborare cu Institutul de Cultură Germană și Istorie din Europa sud-estică (IKGS) de la München, manifestare găzduită, în septembrie 2010, de către Universitatea „Friedrich Schiller” din Jena. Dezbaterile, stimulate de inițiativa liderului Ulrich A. Wien, – survenită în palierul respectiv la peste două decenii de la implozia regimului comunist autohton –, s-au dovedit a fi diverse tematic (soarta minorităților, a bisericii și culturii, direct afectate în aria periegiată!) și controversate hermeneutic (loc/rol, acțiuni și implicații în plan economic-social-politic!), cu privire la stabilirea seriei de repere vizând comensurarea „importanței” fenomenului represiv în ansamblul societății românești.

Cităm, în continuare, câteva dintre titlurile substanțiale în efortul documentar și analitic: Dragoș Petrescu, *Inexistența rezistență, intelectualitatea, Securitatea și „opoziția prin cultură”*; Silviu B. Moldovan, *Rădăcinile istorice și problemele politice ale minorității germane din România*; Hannelore Baier, *Obiect și instrument. Minoritatea germană sub lupa Securității*; Virgiliu Țărău, *Minoritatea germană și Securitatea. Vinovăția aplicată prin lege și ideologie până în 1970*; Liviu Burlacu, *Planuri de acțiune ale Securității împotriva scriitorilor germani din România*; Cristina Petrescu, *Martoră împotriva Securității. Herta Müller versus dosarul „Cristina”* etc.

Tomul, creionat succint cu privire la însemnătatea deținută într-un atare context interpretativ și restituitiv, considerăm că poate constitui un esențial punct de pornire, oferind un necesar impuls, dar atribuindu-și și calitatea de mentor din punct de vedere conceptual și metodologic în legătură cu analiza și dezbateră critică a unui incitant subiect, marcat de obiectivitate științifică, și neîncercând a face dreptate în situația unei societăți traumatizate de afecțiuni și leziuni profund infiltrate, influențând încă evoluția mentalului colectiv /individual în aria cercetată.

Adrian Gabriel Pop

Bücher der Rumanien-Deutschen-Rumanien-Deutsche Bücher 1990-2014, Reschitza, „Banatul Montan” Verlag, 2014, 315 p.

Tomul bibliografic, intitulat, în tălmăcire, *Cărți ale germanilor din România – Cărți despre germanii din România*, își are sorgintea în strădania unui mănunchi de intelectuali locali (Waldemar Günter König, Karl Ludwig Lușiasca, Erwin Josef Țigla), reuniți în cadrul unei rodnice asociații cultural-educative (Kultur-und Erwachsenenbildungsverein „Deutsche Vortragsreihe Reschitza”), și în manifestările și expozițiile aferente organizate constant în capitala Banatului Montan, începând cu anul 1996. Inițiativa a survenit ca un benefic început, augmentând anual, prin cumpărături, împrumuturi și donații, colecția de carte germană, de variate profiluri, care a format treptat un centru documentar unic în țara noastră.

Scopul manifestat a constat în a reuni, într-un ansamblu coerent din punct de vedere tematic și cronologic, publicații elaborate de către și despre germani, dar și cele româno-germane, apărute din 1990 în țară și peste hotare. Datorită avalanșei de titluri, tot mai dificil de comensurat numeric, dar și personalului redus avut la dispoziție, centrul respectiv a renunțat la organizarea prezentării anuale (1999), în favoarea editării unui buletin de profil adecvat.

Mare parte a achizițiilor provine din donații de exemplare accesibile publicului, dar și de la alte unități de documentare: instituții, asociații, edituri ori persoane particulare (cercetători, scriitori, liberi profesioniști și prieteni ai tiparului).

Dezvoltarea în spațiu și timp a bibliotecii de profil a beneficiat de sprijinul Institutului de Relații Externe de la Stuttgart, care și-a intensificat acțiunile de într-ajutorare, îndeosebi pe durata deceniului prim al mileniului actual, tocmai în ideea sporirii logisticii aferente unui atare centru referențial pentru minoritatea germană din Banat și aria sud-dunăreană. Astfel, între 2005-2013 au fost implicate în activitatea de completare și alte organisme interne și externe, precum Institutul „Goethe” de la București, Asociația culturală sud-montană a orașului Graz și guvernul regional din Kärnten ori autoritățile din zona Klagenfurt etc.

Drept consecință firească, catalogul recent apărut în chip de „summă” a celor aproximativ 2000 de titluri nou achiziționate se dorește a fi un indiciu statistic concret pentru strădania grupului de inițiativă de la Reșița, dar și un model, demn de urmat, în ralierea altor centre și secvențe minoritare de pe cuprinsul țării, în tentativa de depistare, reunire și difuzare a cărții tipărite și periodicului aferent, în limba maternă proprie.

Adrian Gabriel Pop